

MOKSLO LIETUVA

2005 m. gegužės 19 – birželio 1 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 10 (322)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kartu su EUREKA

Balandžio 28 d. Ūkio ministerijos salėje vyko renginys *EUREKA inovaciniai sprendimai – verslo pagraižtis ateičiai*, skirtas Europos tyrimų plėtros ir bendradarbiavimo programos EUREKA veiklos 20-ies metų sukakčiai pažymėti. Atidarymo žodį tarė ūkio ministras Viktoras Uspaskichas, švietimo ir mokslo ministras dr. Remigijus Motuzas, pranešimą apie EUREKA programos veiklą skaitė Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūros direktorė Birutė Bukauskaitė.

Renginyje buvo pristatytas naujasis EUREKA leidinys, kuris supažindina su 22 labiausiai pavykusių programos projektų. Tarptautiniai EUREKA diplomai buvo įteikti naujai patvirtintiems EUREKA projektams.

Po oficialiosios dalies Europos tyrimų plėtros ir bendradarbiavimo programos EUREKA konsultantė projektų rengimo klausimais Raimonda Petkevičienė, UAB Techno-

logija direktorius Romualdas Jakutis ir Kauno technologijos universiteto Fizikinės elektronikos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas dr. Šarūnas Meškis su *Mokslo Lietuva* aptarė kelis EUREKA remiamus projektus – tarp jų *Naujų dangų panaudojimas šalto formavimo procesuose* ir kitus.

Prieš pradėdami pašnekesį, pristatysime problemą

Didžiulės apkrovos tenka įvairių mašinų ir įrenginių detalėms, jas keičiant prarandama daug lėšų ir laiko. Vien tobulinant metalų technologiją, detalių ilgaamžiškumą pailginti pasiseka toli gražu ne visada tiek, kiek pageidautų gamybininkai ir patys technologijų kūrėjai.

Tiesa, galima eiti ir kitu keliu, daug pigesniu ir patikimesniu. Ruošiny s gaminamas iš paprasto metalo,

Nukelta į 7 p.

Dubingių radinys

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Ažuolas Dubingių piliavietėje

Gegužės 2 d. Vilniaus universitete buvo surengta spaudos konferencija, skirta vienam reikšmingiausių šio Universiteto archeologų radinių Dubingių piliavietėje. Spaudos konferenciją pradėjo rektorius akad. Benediktas Juodka, radinius pristatė ir juos komentavo archeologinių tyrimų Dubingiuose vadovai Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto archeologai doc. dr. Albinas Kuncevičius ir Rimvydas Laužikas, istorinius duomenis aptarė Lietuvos istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Raimonda Ragauskienė, antropologinių tyrimų ir sugretinimo su ikonografija rezultatus pateikė Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros doc. dr. Rimantas Jan-

kauskas. Spaudos konferencijoje taip pat dalyvavo Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanas prof. Zenonas Butkus ir prodekanas prof. Alfredas Bumblauskas, pamėginęs platesniu kontekstu įvertinti radinius. Tarp klausytojų išvydome daug šalyje ir už jos ribų žinomų archeologų.

Bijodami apsirikti radinio negarsino

2004 m. vasarą Dubingių piliavietėje buvo vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Kartu su praktika atlikusiais Vilniaus universiteto studentais kasinėjo ir moksleivių stovyklos dalyviai iš Vilniaus jėzuitų gimnazijos bei Molėtų moksleiviai. Ekspedicijai vadovavo Vilniaus universiteto archeologai doc. dr. Albinas Kuncevičius ir Rimvydas Laužikas.

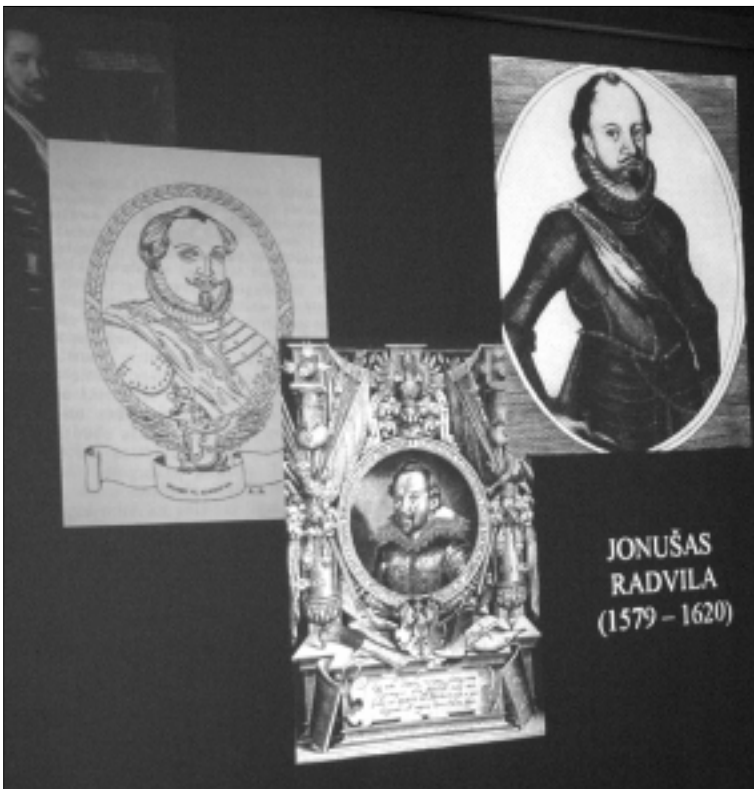
Kasinėjant buvusios Dubingių

evangelikų reformatų bažnyčios vietoje po bažnyčios rūsiams centrinėje dalyje buvo rasta kelios dešimtys kapų, kai kurie jų buvo suardyti per įvairias statybas. Į specialiai sukaltą dėžę – sarkofagą – buvo sudėti aštuonių asmenų palaikai. Archeologai spėjo, kad tai nėra paprastas radinys. Galimas dalykas, kad taip buvo stengiamasi perlaidoti ar paslėpti kunigaikščių Radvilų palaikus.

Kadangi įkapių nerasta, archeologams kilo didelių sunkumų identifikuoti palaikus. Visi antropologiniai archeologų radiniai paprastai atiduodami Vilniaus universiteto Medicinos fakultetui. Taip padaryta ir ši kartą. Rastus griaučius tyrinėti ir identifikuoti ėmėsi antropologas dr. Rimantas Jankauskas.

Bijodami apsirikti, archeologai savo radinio negarsino, o dr. R. Jankausko paprašė į rastus griaučius atkreipti ypatingą dėmesį. Regis, praėjusių metų lapkričio mėn. R. Jankauskas A. Kuncevičiui nusiuntė asmeninį laišką.

Nukelta į 8 p.

Kunigaikštis Jonušas Radvila senojoje ikonografijoje

2, 15 p.

TEODORO GROTHUSO FENOMENAS

3, 13 p.

PARODOJE „ŽIEMGALIAI“

4-5 p.

LITUANISTIKOS SAMPRATOS PROBLEMAS

5, 10 p.

SENI VILNIEČIAI – KAIP GIMINIEČIAI

6, 12 p.

PLUNGIŠKIŲ DIENA: KALBAMĖS SU B. LUBIU

Teodoro Grothuso fenomenas (3)

Pradžia Nr. 8

Chemijos instituto Katalizės skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas prof. Algirdas VAŠKELIS, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys ir Teodoro Grothuso fondo pirmininkas, su *Mokslo Lietuva* aptaria pirmosios elektrolizės teorijos suformulavimo aplinkybes prieš 200 metų. Teorijoje iškeltas medžiagos dalelių poliškumo ir elektrocheminio dualizmo reiškinyms bei šuolinių sąveikos aktų grandinės (estafetės) idėja.

Mums tai reikšminga mokslo istorijos sukaktis, nes šios teorijos autorius – mūsų kraštiečių fizikochemikas, ko gero, ir pirmasis elektrochemikas Teodoras Grothusas (Theodor Grotthuss). Sąmoningai nepridedame prie pavardės dalelės fon, nes paveiktas Prancūzų revoliucijos idėjų jis pats atsiskak savo barono titulo.

Pirmosios elektrolizės teorijos sukakčiai pažymėti birželio 5–8 d. Vilniuje vyks tarptautinė Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencija.

Ar liko tik istorijai

Gerbiamasis Profesoriau, sunku tikėtis geresnės progos pasikalbėti su Jumis apie šią teoriją ir jos kūrėją Teodorą Grothusą, išties žymų mūsų krašto mokslininką. Pirmasis klausimas: ar T. Grothuso suformuluota ir 1805 m. paskelbta pirmoji elektrolizės teorija jau tėra mokslo istorijos faktas? Šiandieniniame moksle ši teorija jokio vaidmens jau neatlieka?

T. Grothuso pirmoji elektrolizės teorija gal ir nesukėlė pasaulinės mokslo revoliucijos. Jei vertintume su elektra susijusius atradimus (nes tai elektrochemijos sritis), pirmiausia būtina prisiminti 1799 m. sukurta vadinajamą Voltos stulpą – iš galvaninių elementų sudarytą galvaninę bateriją. Tai buvo didžiulės naujos mokslo ir technikos epochos pradžia, išties revoliucinis atradimas, sukėlęs nepaprastą susidomėjimą, daugybę tyrimų ir kitokių padarinių.

Tačiau elektros istorija prasideda ne nuo Voltos stulpo?

Elektros istorijos pradžią teisingiausia būtų sieti su statinės elektros tyrinėjimais XVIII a., kai statinės elektros generatoriais buvo kaupiamas elektros krūvis. Tą patį reiškinį stebime gintaro gabalėlių įtrynus vilnonio audeklo skiaute: įsielektrinęs gintaras pritraukia mažas popieriaus skiauteles ar dulkes. Beje, tą gintaro savybę pastebėjo dar senovės graikai, kurie gintarą vadino *elektron* – iš čia kilo žodis *elektra*.

Taigi statiniai elektros krūviai pradėti tyrinėti XVIII amžiuje. Tyrimai atvedė ir prie Voltos stulpo atradimo. Italas Luidžis Galvanis (Luigi Galvani, 1737–1798 m.) pastebėjo, kad veikiami elektra varlės raumenys susitraukia. Tolesni tyrimai lėmė ir elektrofiziologijos atsiradimą.

Voltos stulpas buvo pirmas elektros srovės šaltinis, kurį buvo galima reguliuoti – įtampa, srovės stiprumas. Tai buvo labai svarbus dalykas, atvedęs ir T. Grothusą prie elektrolizės teorijos sukūrimo.

Jei ne Voltos stulpas

Tad gal galima sakyti, kad Aleksandras Volta (Alessandro Volta, 1745–1827 m.) pagimdė ir Teodorą Grothusą.

Pritariu, nes jei nebūtų buvę Voltos stulpo, tai ir T. Grothusas nebūtų tyrinėjęs daugelio reiškinių.

T. Grothuso suformuluota elektrolizės teorija mums galėtų būti įdomi dviem požiūriais, dėl to šiais metais ir prisimename tą teoriją. Pirmia, kaip sakoma, sukanka 200 metų. Panašiai 1999 m. buvo plačiai paminėta Voltos stulpo atradimo 200 metų sukaktis. Italijoje, Pavijos (Pavia) mieste, kur A. Volta kurį laiką buvo universiteto rektoriumi, vyko pasaulinė elektrochemikų konferencija. Man teko dalyvauti toje konferencijoje, skaičiau pranešimą, bet istoriniai dalykai jame nebuvo nagrinėjami. Tais pačiais metais Komo (Como) mieste, Italijoje, kur gyveno A. Volta, vyko mokslo istorikų konferencija. Pavijos ir Komo miestai yra greta vienas kito, netoli Milano.

1805 m. tebuvo 20 metų, paskelbia teoriją, kuri nepamiršta ir po 200 metų.

Taip yra dėl to, kad tai buvo pirmoji teorija, gana gerai paaiškinusi elektros srovės tekėjimo per skysčius reiškinį. Teorija nuskambėjo plačiai, buvo net pakankamai populiarė, bent jau apie dešimtį metų. Paskui tyrinėjimai tobulėjo, mokslinės teorijos keitėsi. T. Grothuso teorija buvo primiršta.

Antras aspektas, dėl kurio mes šiandien prisimename šią teoriją ir minime jos sukaktį – tai paties T. Grothuso asmenybė. Ne vien moksliniu, bet ir bendresniu visuomeniniu požiūriu ši asmenybė yra reikšminga bei labai įdomi.

Tai, kad jis per savo 37 gyvenimo metus labai daug laiko gyveno Lietuvoje, motinai priklausiusiame dvare Gedučiuose, mums teikia gana didelę paskatą prisiminti T. Grothusą. Iš tiesų, būdamas vos 20 metų ir beveik be jokių bendradarbių ar mokytojų, jis sugebėjo sukurti ir paskelbti teoriją – tai akivaizdus jo išties ypatingų gabumų įrodymas. Mums net sunku įsivaiz-

krypčiai ar problemai?

Dabar suprasti mokslo procesą ir jį įsitraukti iš tiesų sunku, nors nežinau, ar galima teigti, kad T. Grothuso laikais buvo paprasta. Gimęs Leipciगे, bet atsitiktinai, nes jo tėvai iš Gedučių tuo metu buvo nuvykę į Vokietiją. Vaikas augo mažame Gedučių dvarelyje netoli Žeimelio Lietuvos pakrastyje prie Latvijos sienos. Toli nuo visų tuometinių kultūros centrų, tikroje provincijoje. Jį mokė namų mokytojai. Aštuoniolikmetis, vadinas, 1803-aisiais išvyko studijuoti į Leipcigo universitetą. Po kelių mėnesių universitete jis visiškai nusivylė studijų kokybe, ir jaunas T. Grothusas išvyko į Paryžių. Ten studijavo tik pusmetį. Išvyko į Italiją, ten laisvai važinėjamas, pradėjo eksperimentuoti naudodamas Voltos stulpą.

Eksperimentuodamas ėmė mąstyti ir sukūrė savo elektrolizės teoriją. 1805 m. pabaigoje išleido savo prancūzų kalba parašytą knygėlę *Memoire sur la decomposition de l'eau et des corps qu'elle tient en dissolution a l'ai-*

Teodoro Grothuso muziejuje: Telšių gimnazistas Kasparas Rakštys, T. Grothuso paveldo propaguotoja Regina Rakštienė, prof. Algirdas Vaškelis ir prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis

Konferencijoje Komo mieste pranešimą *Voltos iššūkio pėdomis: Teodoro Grothuso elektrolizės teorija, 1805 skaitė* ir prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis. Tas pranešimas išspausdintas profesoriaus knygoje *Pralenkęs laiką: Theodor Grotthuss*.

T. Grothusas pradėjo tyrinėti elektros ir elektrolizės reiškinius, daug dėmesio skyrė elektros srovės tekėjimui per tirpalus. Per keletą metų aptiko įvairių fenomenų, kuriuos jam reikėjo paaiškinti. Jam pavyko rasti gana patikimą paaiškinimą. Tai ir buvo pirmas mokslininkų ir gana aiškiai suformuluota elektrolizės teorija.

Savo teoriją T. Grothusas suformulavo labai greitai, nes nuo Voltos stulpo atradimo tebuvo prabėgę vos šešeri metai, o T. Grothusas jau spėjo paskelbti savo pagrindinį darbą. Net ir mūsų laikais tai būtų labai nedidelis laiko tarpas. Per tuos šešerius metus Europoje jau buvo spėta padaryti gana daug eksperimentų, pradėtos kurti įvairios teorijos. Vadinas, ir prieš 200 metų Europoje mokslo raidos tempai buvo gana spartūs. Idėjos plito, apie eksperimentus gana greitai buvo sužinoma ir kitose šalyse.

Dvidešimtmetis fenomenas

Ypač turėtų stebinti, kad toks jaunas tyrinėtojas kaip T. Grothusas, kuriam

duoti, kad anuo metu tai galėjo būti įmanoma.

Vis dėlto buvo įmanoma. Kaip Jūs galėtumėte paaiškinti toki fenomenalų dalyką?

Tai padaryti nėra paprasta. Net ir gabiausias dvidešimtmečiui, kuriam mūsų laikais nuo mažens prieinama visa informacija, vargu ar pavyktų įsitraukti į priešakinį mokslo frontą ir dar išstarti savo reikšmingą žodį, kurį pastebėtų ir įvertintų kiti, pritaikyti naujai suformuluotas idėjas – man tai labai sunku įsivaizduoti. Gal teoriškai tai įmanomas dalykas, bet būtų išties nepaprastai retas. Bent jau nesu girdėjęs apie toki fenomeną mūsų laikais, nors visuomet buvo labai gabūs ir talentingų vunderkindų. Jų yra ir dabar.

XIX a. tokiais fenomenaliais atradimais pagarsėjo nebent prancūzų matematikas Evaristas Galua (Evariste Galois, 1811–1832 m.), galutinai išsprendęs algebrinių lygčių problemą. Panašių pavyzdžių mokslo srityje būtų galima rasti ir daugiau, bet tai vietiniai atvejai.

Kur sėmėsi mokslo žinių

Dabar kita mokslo kokybė? Pernelyg daug informacijos gal jau nepadedą, bet trukdo greitai suvokti esmę ir atsidedi svarbiausiais tyrimų

Konferencijos, skirtos Teodorui Grothusui atminti, lankstuko viršelio fragmentas

nių apie gamtos mokslus, suprasti žmogų supantį pasaulį. Tokių supratimų T. Grothusas turėjo. Galima daryti išvadą, kad jis buvo labai gabus, mokėsi labai lengvai. Mokėjo bent kelias užsienio kalbas. Prancūzų kalba jam sunkumų nekėlė, nes ir pirmą savo traktatą parašė prancūziškai. Namuose kalbėjo vokiškai, nes tai buvo jo tėvų ir jo paties gimtoji kalba. Man regis, kažkiek kalbėjo angliškai, gal šiek tiek ir rusiškai. Matyt, pramoko vaikystėje. Ar mokėjo lietuviškai – sunku pasakyti, niekas to nemini.

Gedučių dvaras buvo Lietuvoje, aplinkui gyvenę baudžiauninkai, su kuriais T. Grothusas tekdavo bendrauti, buvo lietuviai. Todėl bent apgraibomis jis turėjo suprasti ir lietuviškai. Aš taip manau. Šį pavasarį Greifswalde (Greifswald), Vokietijoje, teko dalyvauti konferencijoje ir skaityti pranešimą, kuriame apie tai šiek tiek pasamprotavau.

Pagrindinių to meto kalbų mokėjimas rodo, kad tai buvo gabus jaunuolis, neblogai suvokęs to meto fiziką, chemiją, gamtos mokslus.

Jam daug davė Paryžius

Ar jau buvo galutinai atsiskyrę fizikos ir chemijos mokslai?

Jau buvo atsiskyrę, nors nemažai mokslininkų tebedarė ir fizikos, ir chemijos eksperimentus. Vis dėlto Antuanas Lavuazjė (Antoine Lavoisier, 1743–1794 m.) jau buvo galutinai suformavęs chemijos pagrindus, buvo žinota daug cheminių elementų ir daug mokslinių faktų. Gerai žinoma cheminė analizė. Vėliau savo laboratorijoje, Gedučių dvare, T. Grothusas darė įvairius bandymus, tad pagrindinius mokslinio eksperimento ir mokslinės veiklos metodus jis buvo įsisavinęs. Vadinas, informacijos chemijos mokslo srityje jam pakako. Tiesa, nežinota kai kurių, mūsų galva, paprastų dalykų, bet informacijos buvo sukaupta daug.

Kaip buvo prieinama ta informacija?

Rašoma, kad anksti miręs tėvas Gedučių dvare paliko didelę ir turtinę biblioteką. Kadangi tėvas mirė iš karto po Teodoro (tuo metu jo vardas buvo Kristijonas Johanas Dytrichas, tik Prancūzijoje pasirinko Teodoro vardą) gimimo, tai ir tos jo bibliotekos knygos turėjo būti gerokai senstelėjusios. Chemijos mokslas tuo metu kaip tik formavosi. Vadinas, galima daryti prielaidą, kad T. Grothusas buvo skaitęs ir naujų knygų, ne vien iš tėvo paliktos bibliotekos. Aišku viena: jis labai lengvai įsitraukė į to meto mokslinį gyvenimą. Ir ne į bet kokį, o į aukščiausio to meto lygio. Veikiausiai daug išmoko Paryžiuje, kur pajuto to meto mokslo dvasią.

Prancūzija Napoleono kilimo metu buvo mokslo centras. Chemijos srityje Paryžius taip pat buvo solidus centras, kaip ir Londonas, kur nuo seno buvo gyvos mokslo tradicijos. Vokietijoje

Nukelta | 15 p.

Lietuvos nacionaliniame muziejuje balandžio 28 d. atidaryta su Latvijos istorijos muziejumi bendra paroda *Žiemgaliai*, kuri yra parodų serijos *Baltai* dalis. Ši bendra paroda 2003 m. rugsėjo – 2004 m. kovo mėnesiais eksponuota Rygoje, Latvijos istorijos muziejuje. Parodos tikslas – žiemgalių proistorę pristatyti archeologiniais radiniais. Paroda veiks iki rugpjūčio 14 d.

Parodos atidarymo metu kalbiname Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos narį, leidinio *Archeologia Litua* vyriausiąjį redaktorių, Vilniaus universiteto Archeologijos katedros profesorių Mykolą Michelbertą ir Latvijos istorijos muziejaus direktorių archeologą dr. Arnį RADINĮ (Arnis Radinš).

Baltų dirbiniai išsiskyrė meniškumu

Gerbiamasis prof. M. Michelbertai, kokią reikšmę mūsų mokslui ir kultūrai turi atidarytoji paroda „Žiemgaliai“?

M. Michelbertas. Labai džiaugiuosi, kad šią parodą rengia Latvijos istorijos ir Lietuvos nacionalinis muziejai. Parodai parinkti labai įdomūs eksponatai, kurie daug pasako apie vienos iš baltų genčių – žiemgalių – materialinę ir dvasinę kultūrą, pradedant pirmaisiais amžiais po Kristaus ir baigiant viduramžiais. Tai yra ir laidojimų paminklų, ir pilikalnių medžiaga, taip pat ir lobių medžiaga.

Mano manymu, kad šia paroda susidomės ir moksleiviai, ir platesni visuomenės sluoksniai. Juk iš tikrųjų įdomu pasižiūrėti, kuo gyveno mūsų senieji protėviai, kokius nešiojo papuošalus ar naudojo darbo įrankius. Labai įdomu palyginti, kuo šie daiktai skyrėsi nuo baltams kaimyninių genčių.

Gal priminkime, kokie esminiai skirtumai būdingi šiems radiniams, palyginti kad ir su randamais kaimyniniuose kraštuose.

M. Michelbertas. Baltų gentyse per visą geležies amžių buvo labai daug žalvarinių papuošalų, o pradedant nuo senojo geležies amžiaus pabaigos ir vidurinio geležies amžiaus pradžios, ir sidabrinių papuošalų. Kaimyninių to meto germanų genčių materialinei kultūrai būdinga kas kita. Tyrinėjant pirmųjų mūsų eros amžių jų laidojimų paminklus, aptinkama gana daug geležinių papuošalų. Jie paprastesni.

Kaip galima paaiškinti, kad to paties laikotarpio baltų, šiuo atveju žiemgalių, papuošalai meniškesni kad ir už germanų papuošalus?

M. Michelbertas. Galimas daiktas, buvo senos tradicijos. Senajame geležies amžiuje, t. y. pirmaisiais amžiais po Kristaus, baltų gentys labai intensyviai prekiaavo su Pietų Europa, Romos imperijos provincijomis, iš ten didžiuliais kiekiais į baltų žemes „plaukė“ spalvotųjų metalų žaliava. Baltų genčių amatininkai iš tos žaliavos išmoko gaminti labai gražius papuošalus. Ši tradicija išliko visą geležies amžių.

Plito ir tarptautinės gaminių formos

Kuo ypatingi žiemgalių ir kitų baltų papuošalai, ar tik savitais ornamentais? Gal esama ir kitų požymių, iš kurių galima išskirti baltišką spalvotųjų metalų apdirbimo techniką?

M. Michelbertas. Ypatingi ne tik ornamentai, nuo kaimyninių kraštų

Lietuvos ir Latvijos archeologai veikdami drauge jaučiasi stipresni

XII a. žiemgalės moters įkapės; Pavirytės-Gudų radinys

itin skiriasi ir papuošalų formos. Manau, tai gali patvirtinti ir Latvijos istorijos muziejaus direktorius dr. Arnis Radinis.

A. Radinis. Išties labai svarbu tų gaminių forma. Aišku, negalima neigti ir tam tikro kaimyninių kraštų poveikio baltų gaminiams. Bet tai, kad randame liejimo formų, dirbinių pufabrikacijų, akivaizdus įrodymas, jog tai vietos meistrų dirbiniai. Jiems rūpėjo savų dirbinių paklausa, vadinasi, teko taikytis prie tų papuošalų ir kitų dirbinių vartotojų skonio. Aišku, galima išskirti žiemgaliams būdingas papuošalų ir kitų dirbinių formas, tradicinius ornamentus. Jie nesikeičia. Tačiau įdomu štai kas. Kai kurių dirbinių formas ir ornamentus mūsų senieji protėviai

perėmė iš savo rytinių bei vakarinių kaimynų. Vietos auksarankiai toliau tobulino formas ir ornamentus, o gaminius platindavo kituose kraštuose. Pasitaiko tokių „tarptautinių formų“, kurias nelengva priskirti konkrečiam kraštui ar arealui.

Pavyzdžiui, kabutis su jaučio ragais arba kryželis. Sunku pasakyti, ar jie padaryti Daugmalėje prie Rygos, o gal kur nors Kijevo Rusijos teritorijoje. Žymus archeologas akad. Borisas Rybakovas teigė, kad tai nuo seno esanti tikra rusiška forma. Tačiau ką tada turime teigti, atradę Daugmalėje tokių kabučių gamybos formelių? Tai gana tvirtas įrodymas, kad panašūs dalykai nuo seno buvo gaminami ir Latvijos teritorijoje.

Žiemgalių V–VIII a. gyventų plotų žemėlapis

Vėliau tokios pat liejimo formelės buvo aptiktos prie Peipaus (Čudo) ežero, taip pat Polocke ir kitose vietose. Taigi labai gražiai „sugyvena“ tradicinės vietos ir tarptautinės formos gaminiai. Pastarieji daryti daugiausia pardavimui. Štai tokį žiemgališką dekoratyvinį kabutį galėjo įsigyti vietiniai gyventojai, ir vargu ar pirkčių arba keistų į savo ovalines seges atvykę pirkčiai iš Švedijos. Norint sudominti atvykėlius pirklius, reikėjo prisitaikyti prie paklausą tarptautinėje rinkoje turinčių papuošalų ar kitų dirbinių.

Teikę taikytis prie rinkos (arba, kaip dabar sakoma, rinkodaros) tam tikrą dėsningumą?

Savime suprantama. Prekijai, vykdam į svetimus kraštus, gerai žinoti, kokių prekių reikia įsigyti, kad jos turėtų paklausą savo ar kituose kraštuose. Ties prekynininkai keliai vedė iš Gotlando į Rygą, Polocką ir toliau į Kijevo Rusiją, o iš ten – gal į Bizantiją ir kitus Rytų kraštus. Kartu su prekėmis ir kitų kraštų dirbiniais plito ir meistrystės tradicijos.

Eksponatai dar netarė paskutinio žodžio

Ar štai šie Latvijos ir Lietuvos archeologų radiniai, kurie šiandien pa-

rodoje reprezentuoja žiemgalių amatus bei meną yra „negyvi“ eksponatai, iš kurių jau išsunkta visa galima informacija? Gal metams bėgant tie patys eksponatai „prabyla“ iš naujo ir tyrinėtojų atskleidžia vis naujų duomenų?

A. Radinis. Toli gražu tai nėra „mirę“ daiktai. Net kruopščiausias tyrinėtojas iš tų radinių tegali „išsunkti“ tik dalį galimos informacijos. Tai priklauso nuo mūsų pačių žinių. Po šimtmečio naujos tyrinėtojų kartos atstovai iš tų pačių daiktų, neabejoju, išgaus labai daug naujos informacijos, nes bus taikomos naujos tyrimų technologijos.

Todėl labai svarbu, kad archeologas išsaugotų visa, ką sugeba išskirti iš archeologinių sluoksnių. Išmeso ar prarasto radinio jau nepavyks iširti kitos kartos tyrinėtojų. Užtektų palyginti XIX a. archeologų galimybes, ir tas, kuriomis naudojames mes – sunkiai sugretinami dalykai. Štai nedidelis pavyzdys. Ties Latvijos siena su Lietuva yra vietovė Tyro purvas (Tiras purvas). IX a. ten gyvenęs kažkokis karys pelkėje paslėpė savo drabužius, du skydus, ginklus ir kitką. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje tyrinėtojai perpiešė rastuosius daiktus, juos ištyrė ir atidavė saugoti į muziejų. Septintajame dešimtmetyje buvo pakartotinai tyrinėti. 1996 m., kai sumanėme rengti pirmąją kuršiams skirtą parodą, nutarėme tą IX a. kario paslėptą turą iš naujo patyrinėti. Ir ką gi? Išvydome labai didelį apsiaustą su galvos apdangalu, veikiausiai tai skandinaviškas drabužis. Jis gerokai skyrėsi nuo piešinio, piešto prieš 60 metų. Mūsų tyrinėtojai iš to radinio gavo visai kitokią informaciją, nei jų pirmtakai. Jei būtume nepasižiūrėję, apie tą radinį ir toliau plisčių toli gražu ne tiksliausia informacija.

Tyrinėtojai dažnai klįsta visiškai to nenujauzdami?

A. Radinis. Mes nuolat klįstame, nes esame tik žmonės. Iš archeologinių radinių mums prieinama tik dalis žinojimo. Mano manymu, kad iš savo archeologinių radinių mes šiandien sugebame išgauti ne daugiau kaip 50 proc. visos galimos informacijos.

Latvijos istorijos muziejaus direktorius dr. Arnis Radinis ir Vilniaus universiteto Archeologijos katedros profesorius Mykolas Michelbertas

Kai kurios lituanistikos sampratos problemos

Kalba, pasakyta minint pertvarkyto Kultūros, filosofijos ir meno instituto trejų metų veiklos sukaktį.

Doc. habil. dr. Ingė Lukšaitė, Lietuvos mokslo tarybos pirmininko pavaduotoja

Diskusija Lietuvos kultūros tyrimai: dabartis ir perspektyvos (apie ją plačiau rašyta šių metų *Mokslo Lietuvos* Nr. 9 – *Redakcijos pastaba*) teikia galimybę viešai apvarstyti kai kuriuos opius humanitarinių ir socialinių mokslų Lietuvoje reikalus ir, ko gero, svarbius mūsų visų ateičiai dalykus, kurie šandien svarstomi ir yra mokslo valdymo kasdienybė, susijusi su mumis visais.

Senokai besitęsiančioje mokslo reformoje jau yra išryškėję keli stabilūs dalykai, į kuriuos visi kartu turėtume rasti būdą pozityviai reaguoti. Mokslo valdyme jau senokai įsitvirtin-

no mąstymo būdas, pagrįstas principu *pars pro toto* (dalį priimti kaip visumą). XX a. antrojoje pusėje suformuotas mūsų visuomenėje tikslųjų mokslų (leiskite taip vienu žodžiu vadinti fizinių, technologinių ir dalies gamtos mokslų šakas) autoritetas ir juo pagrįstas prioritetų suvokimas beveik visuose mokslo valdymui skirtuose norminiuose dokumentuose mąstymą nuolat kreipia tokia linkme, kurioje tikslųjų mokslų mąstysena, realiųjų pažinimas, technologinių mokslų raidos suvokimas išplečiamas visiems mokslams. Tikslųjų mokslų atstovai, vedami geriausių ketinimų humanitariniams ir socialiniams mokslams, dirbdami mokslo reguliavimo srityje ir šioms mokslams taiko tuos pačius principus. Lietuvos mokslo taryba ir Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento vadovai stengiasi keisti šią padėtį, tačiau rezultatai kinta ypač lėtai, tuščiai nusinė-

Lietuvos mokslo tarybos pirmininko pavaduotoja habil. dr. Ingė Lukšaitė su buvusiu Tarybos pirmininku prof. Kęstučiu Makariūnu ir esamu pirmininku prof. Eugenijumi Butkumi

dami mūsų visų laiką ir jėgas. Neverta dėl to kaltinti tikslųjų mokslų atstovus. Jų autoritetas yra pelnytas: XX a. antrojoje pusėje jie mažiau nei humanitarinių ir socialinių mokslų darbuotojai pasitelkė konjunktyvinę mąstyseną, išsiugdė gebėjimą konstruktyviai mąstyti, ieškoti pozityvių sprendimų; Lietuvoje yra nemažai puikių, energingų mokslininkų, gerai išmanančių pasaulinio mokslo tendencijas.

Šiandien norėčiau pasvarstyti, ką mes, humanitarinių ir socialinių mokslų darbuotojai, patys galime pakeisti, kokia linkme galime keistis, kad kurtume kitokią padėtį nors ateityje; ir aptarti šiuos dalykus: pirma, kaip galėtume prisidėti, kad praplėstume būsimų į mokslo valdymą ateisiančių visų mokslo šakų atstovų mąstyseną, kad joje atsirastų žmonijos ir kultūros raidos matmuo; antra, ką laikytume mūsų pačių tiriamosios veiklos prioritetais; trečia, koks geriausias būdas mūsų darbų rezultatus skleisti tarptautinėje mokslo erdvėje; ketvirta, ar pajėgiame ir suprantame, kaip vertėtų keisti savo gyvenimiškas nuostatas, kad galėtume vertinti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų rezultatus.

Kaip pakeisti mąstyseną

Pirmiausia, kaip galėtume formuoti bendrą visuomenės, kultūros ir būtinai Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros raidos viziją visų mokslų atstovų, įvairių mokslo specialistų mąstysenoje. Šiuo metu svarstoma aukštojo mokslo reforma, mokymo trukmės trumpinimas. Manau, kad pirmas ir būtinas žingsnis mūsų aukštosios mokyklos – mūsų tik brestančios pilietinės visuomenės kūrimo ir traukos centrams – parengti gerai apmąstyta Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros raidos patirtį studentams perteikiančias programas. Jose turėtų būti pateikiama negausių tautų kultūros kaitos ir raidos patirtis, svarstomi kultūros kūrybos ir gebėjimo kūrybiškai perimti naujus kultūros reiškinius būdai. Manau, kad tokių studijų kursų, sukurtų ne vienos paradigmos pagrindu, buvimo aukštosiose mokyklose būtinumą aptarimas yra mūsų visų reikalas. Tai sudarytų sąlygas įvairiausių specialybių aukštojo mokslo ugdytiems asmenims įgyti tam tikrą humanitarinių ir socialinių mokslų mąstymo lygmenį, kuris, viliuosi, padėtų žmonėms orientuotis šiame greitai kintančiame žmonių ir visuomeninių ryšių pasaulyje bei suvokti jame Lietuvos padėtį, jos visuomeninius ir kultūrinius poreikius. Sovietiniai laikais buvo istorinio materializmo kur-

sas, kuris iš esmės formavo visuomenės raidos sampratą, o jo išugdyto primityvus mąstymo apie visuomenę padarinius jaučiame iki šiol. Jei pozityviai nespėsime bendro lavinimo ir mąstymo aukštosiose mokyklose formavimo, jei nekis esama padėtis, ir mes, ir ateisiantys po mūsų susidursime su tomis pačiomis problemomis.

Tiriamosios veiklos prioritetai

Mūsų – humanitarinių ir socialinių mokslų – tyrimų prioritetai yra svarstomi ir, matyt, dar ilgai bus svarstomi. Tačiau jau dabar yra aišku, kad šioje sparčiai kintančioje globalizacijos sąlygomis Lietuvos padėtyje, kyla neatidėliotinas uždavinys apsispręsti, į ką mes pirmiausia turėtume sutelkti dėmesį. Manau, kad svarbiausias humanitarinių ir socialinių mokslų tyrėjų uždavinys yra susitelkti Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raidos ir dabarties tyrimams. Lietuvos mokslo taryba pasiūlė ir su Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamentu aptarė bei priėmė tokį lituanistikos apibrėžimą: *Lituanistika yra tyrimai, kurių objektas yra lietuvių tautos, kalbos, Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros raida ir dabartis*. Lituanistikos sampratą reikia keisti dėl to, kad senasis, apibrėžiantis pagal šakas, jau neatitinka mūsų padėties pasaulyje, o greitai kintantis mokslas, tarpdisciplininių ryšių stiprėjimas, naujų disciplinų ir net šakų kūrimasis verčia apibrėžti tyrimus pagal objekto apibūdinimą, o ne šakų išvardijimą. Naujasis lituanistikos apibrėžimas sudaro galimybes aktyviai vykdyti Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva parengtoje Humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijoje numatytą pirmąją prioritetinę kryptį: *Lietuvos visuomenės pilietinės, kultūros tapatybės tęstinumo ir lygiavertės raidos ES ir pasaulyje užtikrinimą*. Naujasis lituanistikos apibrėžimas gali padėti įgyvendinti humanitarinių ir socialinių mokslų sanglaudą, o tai galėtų būti ir daugelio mūsų tyrimų atsinaujinimo pagrindas. Lietuvos kultūros istorijos tyrimuose dar tebėra neišnaudotų kultūros sociologijos teikiamų galimybių, labai menkai pažįstame šiuolaikinę visuomenę, ypač kultūros procesus, neturime rimtų kalbos sociologijos metodais pagrįstų tyrimų dėl dabartinės lietuvių kalbos funkcionavimo, todėl negalime numatyti pagrįstos kalbų vartojimo strategijos. Stichiškai klostosi lietuvių ir tarptautinių, ypač anglų, kalbų vartojimas, sparčiai plečiasi dabarties visuomenės funkcionavimui būtina tarpkalbinė, t. y. anglų kalbos, varto-

jimo zona. Dėl to esamų nutarimų dėl valstybinės kalbos vartojimo esmė išlėto „paplaunama“ (kalbu apie mokslą reglamentuojančius teisės aktus). Kompetentingi tyrimai galėtų parodyti tikrąją padėtį ir teiktų pagrindą kalbų vartojimo strategijai apmąstyti. Į stichiškai besiklostančią kalbų vartojimo zoną mes jau buvome patekę XVI–XVIII a., kai dėl politikos reikmių, stokodami kultūros brandos, raštui rinkomės svetimas kalbas net ir tada, kai didžiojoje Europos dalyje lotynų kalba – to meto bendroji mokslo ir diplomatinė kalba – traukėsi iš viešojo gyvenimo. Tokio elgesio padarinius tebejauciname iki šiol. Kartais atrodo, kad tiesiog gėdijamės savos kalbos. Skirtumas tarp tų amžių ir mūsų padėties yra tas, kad tada nedvikalbės visuomenės dar buvo likę apie 70 proc. Lietuvos gyventojų, o dabar gyvenimo srovė neša visišką dvikalbystės plitimo link. Jei per vėlav suvoksime amžiaus tendencijas ir būtinąjį patiemis būti aktyviems, nebebus galimybės atkurti demografinį pagrindą. Lieka ir liks tik sąmoningo apsisprendimo pradai. Jį gali formuoti plačiai suprastoji lituanistika. Kyla klausimas, ar mes norime, ar pajėgūs tą pradą formuoti? Jaunosios kartos mąstyseną gali formuoti tik į visuomenės ir kartos poreikius atsižvelgiantys ugdytojai, jų dėstomi patrauklūs kursai. Tad iš esmės mūsų visuomenės kultūros brandos formavimas turėtų vykti derinant aukštą humanitarinio ir socialinio lygio mąstyseną, geriausių Europos mąstytojų, kultūros istorikų ir sociologų prieitais išvadas su lituanistinių tyrimų rezultatais. Lituanistiniai tyrimai turėtų būti ir galimybių ieškojimas išlikti šiame pasaulyje, aiškiai suvokiant kylančius pavojus.

Prof. Leonas Kadžiulis, žemės ūkio mokslų atstovas, ir prof. Arūnas Lukoševičius, atstovaujantis technologijos mokslams, suformulavo aiškų kriterijų lituanistiniam tyrimams Lietuvoje vertinti – šių tyrimų nepakeičiamumą: už mus pačius niekas kitas neužsiims Lietuvos tyrimų visuma, kurios negalima išniekur importuoti, nes tai – pirmiausia mūsų rūpestis ir todėl turėtų tapti vykdomu prioritetu. Pagaliau šie tyrimai, kaip pačios Europos integralios dalies (o ja mes politinė prasme jau tapome) pažinimas, praturtina ir Europos mokslą.

Kaip darbų rezultatus skleisti tarptautinėje mokslo erdvėje

Lituanistinių tyrimų pateikimas Europos mokslo bendruomenei – taip pat mūsų uždavinys. Užduotį Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimų rezultatus paskleisti Europos Sąjungos mokslo erdvėje tinkamai suformulavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS NUTARIMAS

Dėl mokslo klasifikacijos
2005 m. balandžio 11 d. Nr. VI-17
Vilnius

Lietuvos mokslo taryba, įvertinusi, kad:

– Lietuvoje, tapusioje Europos Sąjungos nare, įsigaliojo 2004 m. balandžio 22 d. priimtas Europos (Parlamento ir Tarybos) reglamentas (EB) Nr. 753/2004, įgyvendinantis Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. liepos 22 d. sprendimą Nr. 1608/2003/EB dėl mokslo ir technologijų statistikos ir nustatantis, kad teikiant statistinius duomenis turi būti vadovaujama suderintomis sąvokomis ir sąvokų apibrėžimais, pateiktais Frascati vadovo (Frascati Manual), Kanberos vadovo (Canberra Manual) ar kitų suderintų standartų naujausiose versijose,

– Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (Žin., 1991, Nr. 7-191) naujoje redakcijoje (Žin., 2002, Nr. 68-2758; 2004, Nr. 158-5756) mokslininkų ir kitų tyrėjų veiklai priskiriami ne tik moksliniai tyrimai, bet ir eksperimentinės plėtros darbai,

– 1991 m. gegužės 6 d. priimtoje Europos Komisijos rekomendacijoje dėl Bendrijos mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros duomenų bazių harmonizavimo (91/337/CEE), kuria pagrįstas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1245 *Dėl mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacijos* bei Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 1998 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. 30 *Dėl mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacijos*, nurodyta mokslų sričių klasifikacija neatitinka Europos reglamente (EB) Nr. 753/2004 minimos mokslo sričių klasifikacijos,

nutaria:

1. Rekomenduoti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sritis Lietuvoje klasifikuoti vadovaujantis OECD Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros tyrinėjimo standarto Frascati Manual 200 (ir atitinkamai 222) punktu:

Mokslų sritys pagal Frascati Manual	Siūloma mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sričių klasifikacija	Šiuo metu vartojama mokslų sričių klasifikacija
Natural sciences	Gamtos mokslai	Fiziniai mokslai
Engineering and technology	Inžinerija ir technologijos	Technologijos mokslai
Medical sciences	Medicinos mokslai	Biomedicinos mokslai
Agricultural sciences	Žemės ūkio mokslai	
Social sciences	Socialiniai mokslai	Socialiniai mokslai
Humanities	Humanitariniai mokslai ir menai	Humanitariniai mokslai

2. Rekomenduoti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pakeisti 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimą Nr. 1245 ir nustatyti, kad:

– vietoj mokslo sričių ir šakų klasifikavimo pagal Europos Sąjungos Komisijos rekomenduojamą Mokslų klasifikaciją, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sritys statistikos ir kitais tikslais klasifikuojamos vadovaujantis Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros tyrinėjimo standartu Frascati Manual ir vartojant 1 šio nutarimo punkte nurodytus lietuviškus mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sričių pavadinimus.

– Švietimo ir mokslo ministerijai suteikiama teisė savarankiškai spręsti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos detalesnės klasifikacijos klausimus.

Tarybos pirmininkas prof. habil. dr. Eugenijus Butkus

Humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos kūrėjai. Tačiau jau aštuonerius metus siūlomi būdai turi daug trūkumų. Mokslo valdymui skirtuose teisės aktuose iš humanitarų ir socialinių mokslų tyrėjų buvo reikalaujama: pirmiausia spausdinti straipsnius *ISI* informacinėje bazėje registruotose žurnaluose (ši produkcija buvo laikoma svarbiausia, o lietuvių kalba spausdintos monografijos, kad ir kokias problemas spręstų, jų apimtis apibūdinant ne lankais, o vienetais, neprilygo minėtų straipsnių vertei), pasakui atsirado rodiklis, nurodantis aukščiausio lygio darbo rezultatu laikyti užsienyje (periodikoje ar leidyklose) atspausdintus veikalus (šių normatyvų relikta tebėra reikalavimuose doktorantų vadovams ir tarybų nariams: neatspausdintų straipsnių ar knygų užsienyje, negali vadovauti ar dalyvauti daktaro disertacijų gynimuose), visai nevertinami ir tebėra laikomi neprilygstančiais užsienyje skelbtiems Lietuvoje parengti ir išleisti net užsienio kalbomis ar dvikalbiai veikalai. Šiuo metu vėl svarstomi minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai mokslo darbuotojams ir aukštojo mokslo dėstytojams. Juose mokslo tyrimų vertei nustatyti, nepaisant Lietuvos mokslo tarybos pareikštos kritikos, jau metus kartojamas vertinimo rodiklis – spausdinimas tarptautiniu mastu pripažintose leidyklose, nors projekto kūrėjai neapibrėžia, apie kokias leidyklas rašoma. Apie tai paklausta Bibliotekinių kūrėjų ir knygotyros ISBN ir ISMN Lietuvos agentūra oficialiai atsakė, kad Lietuvos ISBN agentūra pasiuntė duomenis apie Lietuvos mokslinę literatūrą leidyklos centrai Berlyne, ir ten jos buvo įtrauktos į Tarptautinį ISBN leidybų registrą, o kai kurie Mokslo ir studijų departamento ekspertai žodiniuose paaikškinimuose teigia, kad tarptautiniu mastu pripažintų leidyklų Lietuvoje nesą.

Todėl galima manyti, kad visų šių dokumentų tikslas yra ne tik Lietuvos mokslo veikalų sklaida užsienyje, bet ir skatinimas visą mokslo darbų vertinimą atiduoti didelę Europos valstybių ar jose veikiančių mokslo draugijų, mokslo institucijų žurnalų redakcinėms kolegijoms, daug mokslo veikalų leidžiančių leidyklų vadovams ar leidybos taryboms, kurios formuoja tų leidyklų verslumą. Toks mokslinio darbo rodiklis – vertinti mokslo produkciją, išleistą tarptautiniu mastu pripažintose leidyklose (o jose išleisti veikalai turėtų tapti rodikliu, kas gali tapti docentu, profesoriumi, vyresniuoju ir vyriausiuoju mokslo darbuotoju), reiškia reikalavimą spausdinti užsienio kalba ir ne Lietuvoje, kur yra pagrindiniai liuanistinių veikalų skaitytojai. Tokie vertinimo nuostatai prieštarauja Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimui *Dėl lietuvių kalbos politikos ir perspektyvų Lietuvai tapus Europos sąjungos nare*, kuriuo reikalaujama panaikinti mokslo reguliavimo dokumentuose užsienio kalbų viršenybę prieš lietuvių kalbą. Didelės užsienio valstybių leidyklos spausdina didžiosiomis Europos kalbomis ir tuo būdu gali leisti veikalus dideliais tiražais, platinti knygas ne vienoje dešimtis milijonų turinčioje valstybėje. Antra, mes dar kartą atsisakome vertinti liuanistinę produkciją čia, Lietuvoje, kur yra didžiausia ir profesionaliausia šiuos tyrimus atliekančių mokslininkų bendruomenė. Šį rodiklį priėmus ir pasirėmus teiginiu, kad Lietuvoje nėra tarptautiniu mastu pripažintų leidyklų, Kultūros, Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvių kalbos bei Lietuvos istorijos institutų leidyklose išleisti leidiniai, kad ir kokio masto problemas tyrinėtų, kad ir kokių naujų ar originalių rezultatų būtų pasiekę, turėtų būti laikomi

menkaverčiais, o juos parengę mokslininkai atitinkamai – mokslo darbuotojų statuso nevertais tyrėjais. Tokiu keliu eidami nieko vertais darbais dabar turėtume laikyti Kazimiero Būgos, Jono Jablonskio, Konstantino Jablonskio, Vytauto Mažiulio ir daugelio kitų liuanistikos profesorių ir akademikų jau klasika tapusių veikalus. Tad ieškant vertinimo rodiklių, susiduria liuanistinių darbų sklaidos problemos tarptautinėje erdvėje ir liuanistinių darbų vertinimo reikalai.

Lituanistinius darbus skleisti tarptautinėje mokslo erdvėje, be abejo, yra ne vienintelis būdas. Lietuvos mokslo taryba siūlo dar vieną: kurti internetinę tarptautinę liuanistinių mokslo darbų santraukų dvikalbę informacijos bazę. Jei ją pavyktų sukurti: pirma, suderintume būtinybę lietuvių kalba rašyti liuanistinius veikalus ir informacijos pateikimą apie juos tarptautinėje mokslo erdvėje; antra, iš dalies išspręstume liuanistikos (humanitarinių ir socialinių mokslų dalies) pristatymą tarptautinėje mokslo erdvėje; trečia, pristatytume ne kurį vieną ar kelis veikalus, bet jų visumą; ketvirta, įtrauktume ir užsienio mokslininkų, tiriančių Lietuvą, darbus; penkta, informacijos sukaupimas vienoje bazėje palengvintų mūsų visų darbą, kiek gali padėti informacijos sankaupa.

Artimiausiu metu Mokslo ir studijų Departamentas žada organizuoti bendrą Lietuvos mokslo tarybos atstovų ir Humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijos rengimo grupės diskusiją dėl reikalingumo kurti tokią bazę.

Kaip vertinti humanitarų darbo rezultatus

Alternatyva formaliam mokslo darbų vertinimui yra mokslo darbų ekspertizės, kurias atlieka institucijų tarybų, senatų arba mokslo valdymo ar patariančiųjų institucijų sudaryti kvalifikuoti ekspertai ir jų grupės. Iš esmės dabar siūlomi formalieji vertinimo rodikliai taip pat yra pagrįsti ekspertų nuomone, tačiau užsienio leidybinių institucijų suburtų ekspertų nuomone. Mūsų tyrėjų bendruomenei verta atidžiau savikritiškai pasvarstyti, ar mes norime, ar galime ir kaip norime vertinti savo darbo rezultatus. Kaip mes patys žvelgiame į ekspertavimą?

Dažniausiai – su didžiausiu nepasitikėjimu. Kaip mes reaguojame į ekspertų nuomones? Ar sugebame vertinti darbus, kurie pagrįsti kitomis paradigmos, ne tomis pačiomis, kuriomis mąstome mes patys? Tai yra, ar gebame įvertinti besikuriančių skirtingų interpretacijos mokslų pradmenis? O tai turėtų būti mūsų bendra siekiamybė. Ar gebame atskirti profesinį reiklumą ir skirtingu mąstymu pagrįstų veikalų nuveikimą arba tiesiog jų ignoravimą. Pagaliau, ar esame deramai reiklūs vertindami? Patys sau neatsakę į šiuos klausimus, negalime kurti Lietuvoje ekspertinio vertinimo sistemos, o jos nesukūrę turėsime tą patį, ką jau turime.

Ekspertavimas yra sudėtingas intelektualinis darbas, kuriame taip pat nėra visiškai pagrįstas *pars pro toto* principas, kuris reiškiasi vertinimo nuostata, grindžiama tokiu mąstymu: *Jei ne taip, kaip aš manau, tai yra nevertinga*. Nepasitikėjimas savo mokslo bendruomenės gebėjimu vertinti stumia mus į tik formaliųjų vertinimo rodiklių paiešką. Mokslo raidos patirtis aiškiai rodo, kad jie vieni negali pasakyti, ko vertas mokslo veikalas kaip intelektualinis kūrinys.

Seni vilniečiai – kaip giminiečiai (2)

Vilniečių ainių klubo valdybos nariai: Dainora Juchnevičiūtė, Jonas Burokas ir Birutė Mackonytė

Pradžia Nr. 7

Laikraščio pašnekovė – rašytoja ir publicistė Birutė MACKONYTĖ, asociacijos Vilniečių ainių klubas valdybos narė. Su ja kalbamės apie senuosius tarpukario Vilniaus lietuvius, taip pat primename kai kuriuos santykių su kitų tautų atstovais momentus praeityje ir dabar.

Ir moterys fotografės turtino Vilniaus gyvenimą

Praejusį kartą kalbėjome apie tarpukaryje Vilniuje, o pokariu Valkininkuose gyvenusio kunigo Prano Bieliausko dienoraščius, kuriuos išsaugojo Jūsų buvusi klasės draugė Ona Dzevečkienė, jau amžinąjį atilį.

Jos šeimoje išliko ir gausi Valkininkų parapijos dokumentinė medžiaga, kuri taip pat atsidūrė archyve. Tuo tarpu minėtoji P. Bieliausko parašyta monografija *Valkininkų parapija ir vienuolynas*, kurią išleido *Vorutos* leidykla, buvo saugoma MA bibliotekos rankraštyne. Iš esmės nesvarbu, kas ir kur buvo laikoma, svarbiausia, kad istorinės vertybės pasiekė mūsų dienas. Iš O. Dzevečkienės rankų į Nacionalinį muziejų iškeliavo ir unikalus Aleksandro Jurašaitytės nuotraukų albumas, parengtas 1917 metais. Tuo metu kitos talentingos fotomenininkės Sofijos Urbanavičiūtės-Subačiuvienės, prieš karą, karo ir pokario metais gyvenusios Vilniuje, daug vertingų darbų dingo, išsimėtė. Išlikę bus eksponuojami tarpukario Vilniaus lietuvių dailininkų parodoje, kurią ketina surengti Vilniečių ainių klubas. Mums brangu viskas, kas liudija ir papildo praeito amžiaus pirmos pusės Lietuvos sostinės istoriją, ypač tarp dviejų pasaulinių karų. Ta proga noriu čia paminėti amerikiečių mokslininkės Liucės Davidovič (1915–1990 m.) atsiminimų knygą *Iš tos vietos ir laiko*, kurios vertimą 2003 m. išleido draugija *Atminties namai*. Istorikė profesorė L. Davidovič, dar būdama studente, dirbo Vilniuje tiriamąjį darbą

vienus metus prieš pat Antrąjį pasaulinį karą ir senatvėje apie tai parašė. Šios knygos dalis, skirta Vilniaus žydų kasdienybei, mane savotiškai sukrėtė. Tais metais jau lankiau pradinę mokyklą, kasdien eidavau iš namų Žvėryne į dabartinę Algirdo gatvę, dažnai su tėvais vaikščiodavau Vokiečių gatve, prisimenu žydų krautuvėles. Tačiau nei tada, nei vėliau negalėjau net įsivaizduoti, kokiame skurde gyveno tų krautuvėlių šeimininkai ir jų vaikai, koks vargas viešpatavo daugelyje senamiesčio gatvelių. Autentiški, statistiniais duomenimis pagrįsti liudijimai šioje knygoje rodo, kiek nedaug vieni apie kitus žinojome, pasitenkindami stereotipine nuomone apie žydų turtus. Pristatant šią knygą Rotušėje, man buvo įdomu palyginti savo prisiminimus su tuo, ką apie tuos metus prisimena Irena Veisaitė, Simonas Alperavičius ir kiti.

Savi – nebūtinai tos pačios tautybės žmonės

Vilniaus miesto savitumas tikriausiai priklausė ir nuo čia gyvenusių žmonių savitumo. Kas tas vilnietis? Viena yra vilnietis žydas, kita – vilnietis lenkas, gudas ar lietuvis. Ar, Jūsų manymu, jie turi kokių nors bendrų išskirtinių bruožų? Štai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje prieš kelerius metus buvo surengta paroda, skirta tarpukario lenkų rašytojams ir žurnalistams, publicistams Stanislovui ir Juzefui Mackevičiams. (Beje, tokia pati buvo ir Jūsų tėvo iki 1940 m. pavardė.) Tačiau jiedu ne Karūnos, o Vilniaus lenkai, o tai nemažas skirtumas. Čia neišvengiamai turėtume prisiminti ir Česlovo Milošo indėlį, atskleidžiant tą ypatingą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečio sampratą, kai buvo svarbiausia ne kalba, bet priklausymas istoriniam arealui, istorinei atminčiai.

Nuoširdžiai pritariau šios parodos idėjai: abu broliai Mackevičiai buvo Vilniaus vaikai. Tik reikėtų nepamiršti, kad jų politinės nuostatos gerokai skyrėsi. *Slowo* redaktorius Stanislovas veikė kaip aršus Lenkijos konservatorių ir monarchistų atstovas, tuo metu Juzefas, garsus rašyto-

jas, savo pažiūromis buvo artimas Česlovui Milošui. Turėdamas milžinišką politinę erudiciją, meistriškai valdydamas ir publicistinį, ir grožinės literatūros žodį, savo kūriniuose jis taikliai apibrėžia vilniečių lenkų, lietuvių ir baltarusių padėtį praėjusio amžiaus pirmojoje pusėje, stalinizmo agresijos dešimtmėčiais. Tikrai reikėtų išversti į lietuvių kalbą šiai temai skirtą jo istorinės eseistikos knygą *Provokacijos pergalė*.

Dar vienas žymus lenkų rašytojas Sergejus Piaseckis (1901–1964 m.) kaip ir J. Mackevičius karo metais gyveno Vilniuje ir aprašė tą laikotarpį keliose sensacingose apysakose. Jis Lietuvos skaitančiajai visuomenei beveik negirdėtas. Gaila, nes abu jie – neabejotini meninio žodžio meistrai – savo kūriniuose lieka ištikimi istorinei tiesai. Todėl ši lektūra stipriai praplečia suvokimą apie mūsų sostinės netolimą praeitį ir daugiatautę bendriją.

Grįžtant prie klausimo, kas tas vilnietis, trumpai galima atsakyti ir taip. Tikras vilnietis, nepaisant amžiaus, moka mažiausiai tris Vilniaus kalbas ir gerbia šio miesto istoriją. Deja, pastarąjį bruožą tenka labiau priskirti lenkams.

Prisiminimų galia

2004 m. pavasarį, Lenkijos kultūros dienų metu, teko dalyvauti konferencijoje „Senieji paribiai Naujojoje Europoje“, kuri vyko Rotušėje. Įdomūs buvo lenkų – prof. Tadeušo Buinickio, Lenkijoje veikiančio centro „Paribiai“ direktoriaus Kšyštofo Čiževskio, prof. Andžejaus Romanovskio – pranešimai. Tarp klausytojų mačiau ir Jus. Tačiau ar Jums nekrito į akį, kad tai nostalgiški, tėvynę praradusios kartos prisiminimai, matant tik savo kultūrinį arealą?

Ši konferencija toli gražu ne pirma ir ne paskutinė, surengta istorikų iš Lenkijos kartu su mūsų šaliais. Jos vyksta mažiausiai kas porą metų, o kartais ir dažniau. Dalyvavau keliose, du kartus su savotiškais pranešimais, ir tai, atvirai kalbant, man pačiai sukelia tylią šypseną. Sakiau, kad nesu nei istorikė, nei sociologė ar kas nors panašus. Anksčiau buvau

Svarbiausia – pačių žmonių iniciatyva

Tikriausiai nedaug kas tikėjo, kad balandžio 17-ąją tiek daug žmonių susirinks į Plungiškių dieną Lietuvos nacionaliniame dramos teatre. Į Vilnių atvyko penki autobusai su plungiškiais, gal antra tiek atėjo gyvenančiųjų sostinėje ir savo gimtojo krašto nepamiršusių plungiškių. Šventės idėją pasiūlė Plungės LIONS klubas, o organizaciniai rūpesčiai gulė daugiausia ant Plungiškių draugijos narių ir šios draugijos pirmininko pavaduotojos, Plungės Mykolo Oginskio meno mokyklos direktorės Genovaitės Žiobakienės pečių.

Šventę pradėjo ir prakalbas pasakė Plungės LIONS klubo prezidentas Aidas Kėsas, Plungės rajono meras Algirdas Pečiulis, Plungiškių draugijos pirmininkas Bronislovas Lubys, jo pavaduotoja G. Žiobakienė ir kiti. Teatro fojė buvo galima įsigyti knygų ir leidinių apie Plungės kraštą, tautodailininkų dirbinių, dizaino studijos gaminių, pasigrožėti dailininko Leonardo Černiausko darbais.

Koncerto metu išgirdome buvusių plungiškių Lietuvos nacionalinio dramos teatro generalinio direktoriaus Vytauto Rumšo, jo pavaduotojo Jono Korenkos skaitomas eiles, saksofonisto Petro Vyšniausko grojimą, Andriaus Kulikausko, Česlovo Gabalio, Giedrės Kaukaitės ir jos mokinės dainavimą. Nudžiugino Plungės meno kolektyvai: Mykolo Oginskio meno mokyklos smuikininkų ansamblis, mokytojų kvartetas, pagrojęs kūrinių fortepijonu aštuoniomis rankomis, šokių ir dainų ansamblis *Suvartukas*, pučiamųjų orkestras, dainininkė Loreta Urbaite-Rameliene.

Renginio metu surinktos lėšos skirtos Plungės rajono neįgaliesiems.

Mokslo Lietuvai ši šventė – tai ir galimybė pasidomėti, kaip gyvuoja šis vienas gražiausių Žemaitijos regionų, ir aptarti kitus visai Lietuvai, jos mokslui, aukštosios studijoms, intelektualinei ir kultūrinei raiškai bei verslui svarbius klausimus. Apie visa tai kalbamės su Plungiškių draugijos pirmininku, Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentu, Klaipėdos universiteto ir Kauno technologijos universiteto garbės daktaru Bronislovu LUBIU.

Kad nepamirštų gimtinės

Geriamasis prezidentė, ar sunku buvo suburti žemaičius plungiškius į pirmą kartą surengtą Plungiškių dieną?

Sugalvoti pačią idėją nebuvo sunku, bet sunkiau pasiekti, kad žmonės susirinktų, susibėgtų į Plungę. Todėl šią Plungiškių dieną ryžomės surengti Vilniuje, kad kilusieji iš Plungės krašto, kurių daug sostinėje, nepamirštų savo

Plungiškių dieną Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pradeda Plungiškių draugijos pirmininkas Bronislovas Lubys

gimtinės. Norime, kad bent kartą per metus Plungėje susibėgtų didesnis jų būrys. Praėjusiais metais toks subėgimas pavyko, ta proga maestro Juozas Domarkas Plungės bažnyčioje surengė puikų koncertą. Buvo ir vakarėlis, į kurį susirinko ne tik atvažiavusieji, bet ir vietinis Plungės elitas.

Per susibėgimus siekiame padaryti ir kai kuriuos gerus darbus, surinktas lėšas skiriame neįgaliesiems. Iš aktyviausių tokių susibėgimų dalyvių, be Juozo Domarko, dar norėčiau paminėti Kauno medicinos universiteto klinikų generalinį direktorių, KMU klinikinių reikalų prorektorius ir Senato pirmininką Juozą Pundzių, Kauno medicinos universiteto rektorių Remigijų Žaliūną ir daug kitų. Vis dėlto dideliu būriu susirinkti ne visada pavyksta.

Ką šie plungiškių susibūrimai reiškia Jums, žmogui užsiimančiam verslu, vadovaujančiam Lietuvos pramoninkų konfederacijai, savo metu aktyviai dalyvavusiam šalies politiniame gyvenime?

Svarbu ne kuo žmogus buvo, bet iš kur yra ir ar širdyje išnešiojo dalelę savo krašto praeities. Man Plungė tebelieka svarbi ir tokia liks.

Ką galima ir reiktų nuveikti Plungės, gal ir viso Plungės krašto labui?

Vienas iš mūsų susitikimų siekių – tvarkyti Plungės krašto istorijos reikalus. Palaikome pono Stasio Stropaus iniciatyvas, padedame išleisti jo knygas. Mes, verslo žmonės, patys tų knygų nerašome, bet rūpinamės, kad parašytosios būtų išleistos. Dabar pasirodys tokios knygos kaip *Kuliai*, *Alsėdžiai* ir kai kurios kitos, kurių autoriai be paramos gal

sunkiai prasiskintų kelią.

Su istorikais dabar sudarinėjame 500 žymiausių iš Plungės krašto kilusių žmonių sąrašą, norime išleisti gražią kraštiečiams skirtą knygą.

Ar nepasijus neteisingai nuskrįsti į tą sąrašą nepatekę gyvieji?

Todėl ir tariamės su istorikais. Pagaliau niekas juk netrukdo parengti ir kitą knygą, į kurią galėtų patekti ir dar 500 plungiškių.

Taip pat stengiamės, kad būtų prižiūrimi įžymių žmonių kapai, kurių nėra kam tvarkyti. Šiomet rugsėjo mėnesį sukanka 240 metų, kai gimė kompozitorius Mykolas Kleopas Oginskis, garsaus polonezo *Atsiveikinimas su tėvyne* autorius. Minėsime ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 130-ųjų gimimo metinių sukaktį. Beje, M. K. Čiurlionis savo kelią į muzikos pasaulį ir pradėjo grodamas Plungės kunigaikščių Oginskių orkestre, Plungėje mokėsi muzikos mokykloje. Aišku, prie šių asmenybių sukaktį minėjimo prisidės ir Plungiškių draugija.

Mūsų draugijos veikla gal ir nėra labai aktyvi, bet nesame ir pasyvūs stebėtojai iš šalies.

Praeitis – padeda ar trukdo?

Kaip manote, kas šiandien svarbiau: Plungėje turėti pakankamai kultūrinių ir intelektualinių pajėgų, o gal finansinių galių toms pajėgoms skleisti, įgyvendinti savas galimybes?

Čia negalima skirstyti ar kam nors teikti pirmenybę. Žmogiškąją prasme intelektualinis pradas visada svarbesnis – dėl to man abejonių nekyla. Tačiau ar labai gerai didžiulis savo dideliu intelektu, garbe ir būti skurdžiais? Gal geriau būti pasiturinčiais piliečiais, mažiau keiksojančiais savo valdžią ir taip pat turinčiais pakankamą garbės pojūtį bei intelektualinių ir kūrybinių sugebėjimų? Man atrodo, kad kiekvienam normaliai mąstančiam žmogui atsakymas savaime suprantamas.

Pagalina ir Europos Sąjungoje Lietuvą vertins ne pagal 50 ar 100 Vilniaus intelektualų, bet pagal visos mūsų valstybės lygį. Niekam savo garbės nežadame atiduoti, ir niekas Europoje į ją nesikėsina. Mes patys savo noru įstojome į Europos Sąjungą, todėl turime gyventi ne vien pagal savo, bet ir visiems

galiojančias taisykles. Turime galvoti ne vien apie intelektualus, bet ir apie tuos žmones, kuriems šiandien rūpi, kaip išmaitinti savo šeimą, nupirkti pigesnius batus. Todėl niekaip nesutinku, kai mėginama skirstyti tautą į atskiras dalis. Manau, visuomenėje reikia ieškoti tam tikros sąsuausvyros, kad visiems būtų gerai. Būtent mūsų veikla prie tokio tikslo ir prisideda.

Pastebėjote, kad esu aktyviai dalyvavęs ir politiniame gyvenime. Apie tai štai ką noriu pasakyti. Kai dabartį pradeda vertinti pagal istorinius įvykius, 1940-ųjų metų ir ankstesnius, tai neišvengiamai nesuipratimų. Man yra tekę nemažai bendrauti su įvairių Lenkijos visuomenės sluoksnių atstovais, taip pat ir su šios šalies politiniu ir verslo elitu. Jie tvirtino: gink Dieve, negalime pamiršti istorijos, nes iš jos būtina mokytis, bet tą istoriją, kuri trukdo šiandien eiti į priekį, palikime istorikams. Tegul jie nagrinėja, diskutuoja, o politikams ten nėra ko kištis. Politikams svarbu žvelgti į dabartį ir, svarbiausia – į ateitį. Istorijos neturėtume nei juodinti, nei švarinti.

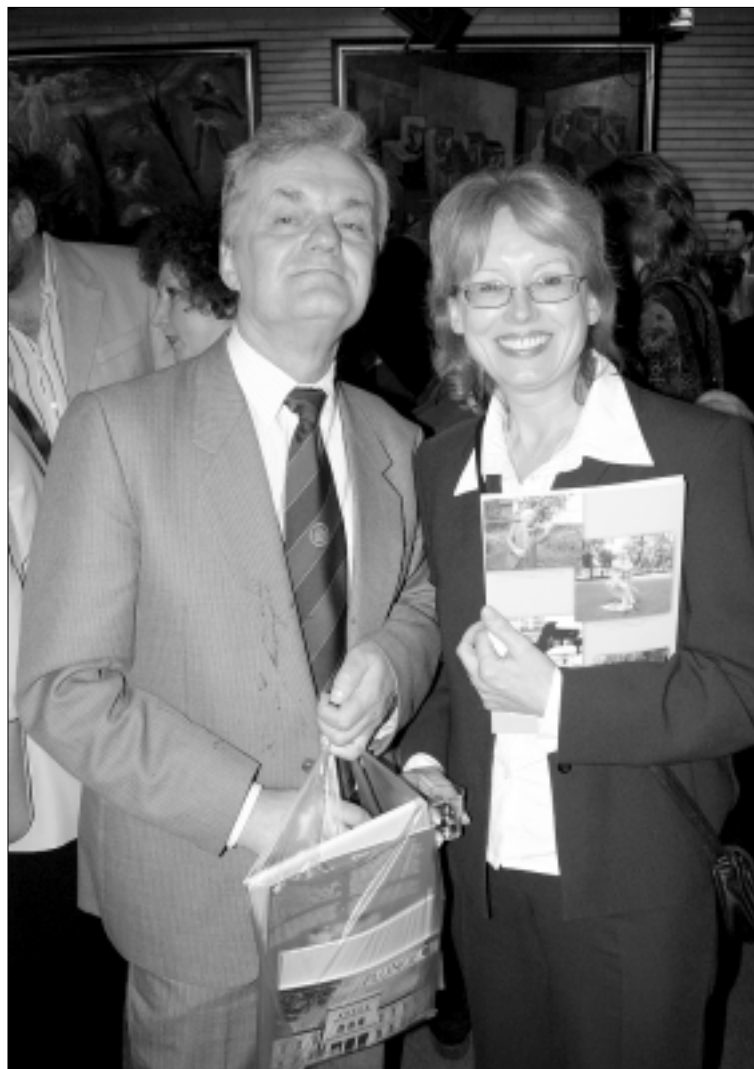
Pastebėjau, kad Vokietijoje daugelis žmonių, tarp jų ir daug jaunimo, apskritai nenori kalbėti apie praeitį, prisiminti Antrąjį pasaulinį karą, Adolfą Hitlerį. Nežinau, ar jiems reikia nuolat priminti nemalonią praeitį, tuo labiau, kai dabar gyvename vienoje Sąjungoje. Lietuva pirmoji balsavo už Europos Sąjungos Konstitucijos priėmimą, nors tie patys vokiečiai ar prancūzai vis dar mąsto, ar jie nori būti lygūs su mumis.

Buvę „kagėbistai“ ar „kagėbistų“ vaikai garsiai šaukia, kad „Maskvai reikia skelbti karą“; taip šie žmonės su kupra gelbsti tik save. Jie negalvoja apie mūsų valstybę, mūsų tautą, bet rūpinasi tik savimi. Pažįstu ne vieną tokį asmenį.

Aukštajame moksle dar daug taisytino

Kaip Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentas, aišku, nuolat jaučiate pramonės ir ekonominio gyvenimo pulsą. O kaip vertinate savo gimtojo Plungės krašto pramonės reikalus?

Mūsų kraštiečiai labai solidžiai
Nukelta į 12 p.

Kolegos Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas ir Plungės viešosios bibliotekos direktorė Violeta Skierienė

Atkelta iš 1 p.

o rūpimos eksploatacinės detalės sa-
vybės išgaunamos formuojant dangas.
Net ir nenaudojant labai aukštos ko-
kybės įrankinio plieno, pasitenkinant
pigėsiu konstrukciniu plieniu, tačiau
pritaikius kompozicines dangas, pasi-
seka pagaminti daug patikimesnes de-
tales. Užtikrinamas daug veiksminges-
nis visos gamybos rezultatas.

Dabar žodis pašnekesio dalyviams.

Dirba Rytų Europos rinkose

**Mokslo Lietuva. Gerbiamoji po-
nia Raimonda, Jums tikriausiai bus
visai nesunku pristatyti šio projekto da-
lyvius ir patį projektą.**

R. Petkevičienė. UAB *Technolo-
gija* ir KTU Fizikinės elektronikos
institutas atlieka jau antrą EURE-
KA programos projektą. Pirmą kar-
tą jie bendradarbiavo panašios pro-
blematikos EUREKA projekte, ku-
rį koordinavo belgai, o dabar patys
koordinuoja antrąjį projektą. Jį vyk-
do tie patys Lietuvos atstovai, prie
kurių prisidėjo kolegės iš Latvijos.

Šis, antrasis projektas, yra iš na-
notechnologijų ir lazerinių technolo-
gijų srities ir sutrumpintai vadinamas
ULCOP. Tai inovatyvus projek-
tas, bet apie jį daug geriau papasa-
kos patys vykdytojai.

R. Jakutis. Lietuvoje dangų srity-
je dirba ne vien mūsų bendrovė *Techno-
logija*, bet tų įmonių darbo specifi-
ka apsiriboja kasdienio ir buitinio ly-
gio problemų sprendimu. *Technologi-
ja* tuo ir skiriasi, kad skverbiasi į di-
džiosios pramonės – sunkiosios ir ma-
šinų gamybos – užduočių sprendimo
problematiką. Daugiau kaip 90 proc.
mūsų produkcijos eksportuojama,
pačios Lietuvos reikmėms nedaug ką
darome. Lietuvoje kuriame darbo
vietas, o produktą išvežame į kitas ša-
lis. Esame eksportuotojai.

R. Petkevičienė. Iš karto įsiterp-
siu. EUREKA programos tikslas ir
yra bendromis pastangomis kurti
naujus produktus, procesus, paslau-
gas, technologijas. Kuo įvairesnės ir
platesnės yra tų produktų rinkos,
kuo daugiau naujų pritaikymo nišų
randame, tuo mūsų šaliai yra geriau.

R. Jakutis. Taigi mes jau ir dir-
bame Rytų Europos įmonėse. Pra-
dėjome nuo Baltarusijos, Rusijos,
Latvijos, dabar jau dirbame ir Len-
kijoje, Čekijoje, Moldovoje, Ukrai-
noje, numatome taip pat dirbti
Vengrijoje, Slovakijoje ir Rumunijoje.
Mūsų partneriai mašinų pramonės
ir metalurgijos įmonės.

UAB *Technologija* gilinaisi į plieno
karšto valcavimo įrenginių ilgaamži-
skumo didinimą. Kadangi tai labai su-
dėtingos gamybos sąlygos, kur yra aukš-
tos temperatūros, didelės smūginės ap-
krovos, tai naudojama įranga labai grei-
tai susidėvi. Tarkime, metalo valcavimą

Kartu su EUREKA

UAB „Technologija“ direktorius Romualdas Jakutis, programos EUREKA konsultantė Raimonda Petkevičienė ir Kauno technologijos universiteto Fizikinės elektronikos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas dr. Šarūnas Meškėnis

nukreipiančių ratukų ilgaamžiškumas
skaičiuojamas tik valandomis. Kai ka-
da per pamainą porą kartų juos tenka
keisti. Valcų kalibrų naudojimo laikas
yra 3–4 paros. Vienas toks valcas gali
sverti nuo 1 iki 10 tonų, kai kurie – iki
30 tonų. Vieno tokio valco kaina gali
siekti 150 tūkst. eurų.

Įrankių metalo paviršiaus susidėvėjimo priežastys

**MK. Dėl ko valcai susidėvi? Kokie
fizikiniai procesai vyksta įrankių ir
mechanizmų metalo paviršiuje?**

R. Jakutis. Priežasčių yra daug ir
įvairių. Pirmiausia darbo sąlygos yra
labai sunkios – valcus veikia aukšta
temperatūra – iki 1000–1100° C, smū-
ginės apkrovos, dėl technologinių pa-
žeidimų kintanti valcuojamo plieno
cheminė sudėtis, temperatūra, vadi-
nasi, ir plastiškumas. Esant tokioms
temperatūroms plienas oksiduoja ir
jo paviršius pasidengia kieta oksidų
plėvele. Ta plėvelė, būdama daug kie-
tesnė, labiau atspari dilimui nei val-
cai, juos ardo ir greitai pažeidžia val-
cų paviršių. Gamybos proceso metu
vyksta staigus aušinimas – įrankių pa-
viršių veikia vadinamasis „terminis
šokas“. Šaldymui naudojamas techni-
nis vanduo dažniausiai nėra švarus,
bet turi įvairių cheminių priemaišų.
Paleidus galingą vandens dušą, vyksta
priemaišų cheminė reakcija, susi-
daro idealios korozijos sąlygos.

Visų tų poveikių rezultatas – val-
cas per 3–4 naudojimo paras susidė-
vi ir turi būti pakeistas nauju arba at-
naujintu.

**ML. Reikia kietinti įrankių meta-
lo paviršių? To siekiate ir šia proble-
ma užsiimate?**

R. Jakutis. Vien kietumas ne-
reiškia ilgaamžiškumo. Kietindami
įrankių metalo paviršių, ne visada
užtikrinsime jo ilgaamžiškumą. Es-
mė glūdi metalo struktūroje ir jo
cheminėje sudėtyje.

Valcai gaminami liejimo būdu.
Pati liejimo technologija nesuteikia
itin didelės laisvės technologui, kuris
nori keisti tas savybes. Todėl iš esmės
pagerinti metalo paviršiaus savybes
tradiciniais metodais yra labai sunku.

38 kartus padidino įrankių ilgaamžiškumą

ML. Išėitis – kurti dangas?

R. Jakutis. Taip. Įrankio ruošinį
galima pagaminti vienu iš tradicinių
būdų, o darbinės savybės įrankiui su-
teikia danga. Atsiveria didžiulės ga-
limybės. Gali būti naudojamos įvai-
rios užnešiamos dangų medžiagų
kompozicijos. Technologams tenka
kurti paviršiaus dangų užnešimo
technologijas. Siekiama, kad tomis
dangomis padengtų įrankių pavir-
šius atlaikytų visus ardančius povei-
kius, atsirandančius gamybos proce-
so metu. Atsiranda galimybė suteikti
kūrybos laisvę technologui. Rezulta-
tas – konkretus naujas gamybos tech-
nologinis procesas, taupant medžiag-
as, energiją, gerinant ekologiją.

**ML. Koks rezultatas pasiektas
šiandien?**

R. Jakutis. Viename iš trijų di-
džiausių Rusijos metalurgijos kom-
binatų – Čerepoveco *Severstal* – mū-
sų pasiūlytų įrankių su dangomis il-
gaamžiškumas padidėjo 38 kartus
palyginti su iki tol naudotais įran-
kais. Turime dokumentuotą patvir-
tinimą. Kalbu apie mažus darbo

įrankius – tam tikrus ritinėlius, skir-
tus metalurgijos pramonei. Jau ket-
verius metus juos gaminame bei par-
davinėjame ir kitiems užsakovams.
Pagal minėtą technologiją kuriame
procesus, padėsiančius spręsti nau-
jas problemas. Viena iš jų – lazerinių
technologijų panaudojimas, kuriant
atsparias dilimui dangas.

Įrankių ilgaamžiškumo didini-
mas – nevienalygė problema. Jei
įrankis sudyla per keletą valandų, jį
reikia atnaujinti arba perlydyti. Vadi-
nasi, eikvojama energija, alinama
gamtinė aplinka, nes reikia papildomo
šaliavos, energijos šaltinių ir t. t.

Informacijos amžiuje praverčia tarpininkas

**ML. Kaip šias užduotis spren-
džiant „Technologijos“ bendrovei pa-
dėjo KTU Fizikinės elektronikos insti-
tuto mokslininkai?**

R. Petkevičienė. Pastebėsiu, kad
per EUREKA projektus siekiama
verslo ir mokslo vienovės, tai pade-
da spręsti bendras problemas.

**ML. Ar tai EUREKA „sutuokė“
bendram labui „Technologiją“ ir Fizi-
kinės elektronikos institutą?**

Š. Meškėnis. Iš tikrųjų tai EU-
REKA programa mus suvedė spręsti
bendrą užduotį.

R. Petkevičienė. Malonu girdėti
pagiriamąjį žodį. Apskritai būna
įvairiai: kartais ateina mokslininkai
ir ieško verslo partnerių, pasitaiko,
kad ir verslininkams prireikia moks-
lininkų. Būna, kad ateina ir jau dir-
banti komanda. Padedame, kuo ga-
lime: prisidedame užpildydami do-
kumentus, atitinkamas formas, nu-
rodome galimus finansavimo šalti-

nius, kartais padedame ieškoti part-
nerių ir Lietuvoje, ir užsienyje.

Technologija ir Fizikinės elektro-
nikos institutas dar prieš imdamiesi
antrojo projekto jau buvo partneriai.
Pirmajam projektui šiems partne-
riams vieniems kitus susirasti padė-
jo EUREKA.

Š. Meškėnis. Nors dirbame su ko-
lega R. Jakučiu tame pačiame univer-
sitete, bet nebuvome pažįstami.

**ML. Labai dažnai informacija to-
je pačioje mokslo įstaigoje iš vienos la-
boratorijos į kitą nepatenka.**

R. Jakutis. Būna įdomiausia,
kad nuvažiuavęs į kokį nors užsienio
miestą, susitinki su kaimynu ir susi-
pažįsti. Tada kartu namuose spren-
di bendras užduotis.

ML. Reikalingas tarpininkas?

Š. Meškėnis. Informacijos amžius.
Kai informacijos labai sparčiai daugė-
ja, sunku ją atsirinkti ir įsisavinti.

R. Jakutis. Agentūros nepava-
dinčiau tarpininku, bet šiuo atveju
gal net smegenų centru, stimuliuoto-
ju. Mes labai dėkingi Agentūrai ir
ypač poniai R. Petkevičienėi už nuo-
širdų rūpestį, pagalbą, paskatinimą
dalyvauti programose. Dabar mes
jau kažką žinome, o prieš keletą me-
tų Europos Sąjungos reikalavimai,
metodikos, veikimo būdai mums bu-
vo visiškai nauji. Agentūra kvietė į
seminarus, mokė.

Ir latviams atvėrė akis

ML. Jei nebūtų agentūros...

Š. Meškėnis. Gal gerokai vėliau
būtume suėję spręsti bendrą reikalą,
o gal niekada nebūtume susitikę. Bet
kurio atveju tai įvyktų daug vėliau.

R. Jakutis. Bent jau *Technologija*
be išorinės pagalbos tikrai nebūtų da-
lyvavusi šiuose dviejuose projektuose.

R. Petkevičienė. Kai yra idėja ir
partneriai, gali megztis bendradar-
biavimas. Labai svarbu pajusti ben-
drą dvasią, kai visi po dalelę į bendrą
vientisą dėlionę įdeda ir gauna vi-
siems reikalingą rezultatą – tam rei-
kia atitinkamų sąlygų, paramos. Šiuo
atveju mūsų agentūra tai ir padarė.

R. Jakutis. Mes per tuos metus
kažko išmokome, o nuvykę į Latvi-
ją, Rygoje susipažinome su *Neumat*
įmonės specialistais, kurie gamina
mums reikalingus miltelius. Apie
EUREKA programą jie nieko nebu-
vo girdėję, mes latviams atvėrėme
akis, parodėme, kaip galima gauti da-
linį finansavimą bendradarbiaujant su
kitų šalių partneriais, ir taip didinti sa-
vo konkurencinį pranašumą. Čia mes
vėl rėmėmės ponios R. Petkevičienės
kvalifikacija, nes jos kolegei Latvijoje
poniai Ilzei Bevertei sunkiai sekėsi įti-
kinti latvių įmonės dalyvauti projek-
tuose. Tik suvienijus pastangas, atsirado
šis projektas.

R. Petkevičienė. Bendrovė *Techno-
logija* šiuo atveju jau veikė kaip
mūsų agentūros atstovė. EUREKA
programa – tai valstybių tinklas, Lie-
tuva užmetė tinklą Latvijoje. Užsi-
mezgė bendradarbiavimas. Projek-
tas buvo patvirtintas, latviai tapo
projekto dalyviais. Beje, papasako-
siu, kaip tvirtinami projektai.

EUREKA – Europos valstybių
programa, tad kasmet vis kita vals-
tybė šiai programai vadovauja. Šie-
met iki birželio mėnesio pirminin-
kauja Olandija, o vėliau „vadžias“
perims Čekija. Tad oficialus projek-
to patvirtinimas vyksta toje šalyje,
kuri tuo metu pirmininkauja. Tad ir
mūsų aptariamas projektas buvo pa-
tvirtintas Roterdame.

Kartą per metus vienas iš tvirtini-
mų vyksta Briuselyje – taip tradiciš-
kai susiklostė. Tad nors sakome: *Briu-
selyje patvirtinta*, bet iš tikrųjų gali būti
tvirtinama ir kitose šalyse.

Nukelta į 14 p.

Prakalbą sako švietimo ir mokslo ministras dr. Remigijus Motuzas; sėdi Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūros direktorė Birutė Bukauskaitė, ūkio ministras Viktoras Uspaskichas ir švietimo ir mokslo viceministras dr. Romualdas Mockeliūnas

Dubingių radinys

Atkelta iš 1 p.

Girdi, labai įdomūs griaučiai, vyrai giminingi, turtingai gyvenę, bent jau palyginti su kitais to meto žmonėmis. Ir dar kraupokai skambantis pastebėjimas, kad kaulai apgraužti žiurkių. Tai svarbi detalė, nes žiurkės palaikus gali apgraužti tik tada, jei jie palaidoti kriptoje arba sarkofage, t. y. mirusysis neužpiltas žemėmis.

Taigi stiprėjo įtarimai, kad tai gali būti kunigaikščių Radvilų palaikai, bet stigo istorinių duomenų. Apie Radvilas parašyta daug knygų, išliko daug jų portretų, bet šiuo atveju reikėjo antropologinių duomenų, pavyzdžiui, žinių apie konkrečių asmenų amžių, kūno sudėjimą, sirgtas ligas, išvaizdos ypatybes ir t. t. Čia archeologams ir antropologams nemažai padėjo istorikė dr. Raimonda Ragauskienė, pateikusi savo argumentų, kodėl rastieji griaučiai gali būti Radvilų.

Buvo pradėta rinkti ikonografinė medžiaga, kuri lyginta su rastomis kaukolėmis.

Dubingiai Radvilų giminės gyvenime

Rašytiniuose šaltiniuose Dubingių pilis minima nuo XIII amžiaus. Mums šiuo atveju svarbiau čia XVI a. stovėjusi Radvilų pilis. Su Dubingiais susijusi istorijoje iš trijų bene žinomiausia Radvilų giminės atšaka, kurios atstovai buvo tituluojami Dubingių–Biržų kunigaikščiais. Radvilos Lietuvoje rėmė reformaciją, kuri reformatų mokyklas, rūpinosi spaustuvėmis, statė bažnyčias. Rad-

vilų įtaka valstybėje buvo labai didelė, tai viena garsiausių giminių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Pakaktų priminti, kad viena iš šios giminės atstovių – Barborą Radvilaitė – 1547 m. ištekėjo už Žygimanto Augusto ir po trejų metų buvo karūnuota Lenkijos ir Lietuvos karaliene.

Kalva, ant kurios XVI a. stovėjo Radvilų pilis, tais laikais buvo Asvejos ežero sala. Dabar kalvos ilgis yra beveik pusė kilometro, kai kuriose vietose plotis siekia porą šimtų metrų. Dubingių piliavietė yra didžiausia Lietuvoje.

Be rūmų Asvejos ežero saloje stovėjo Radvilų pasistatyta evangelikų reformatų bažnyčia. Su XVI a. sietinas ir Dubingių piliavietės klestėjimas. Maždaug iki XVII a. vidurio klestėjo ir Dubingių–Biržų Radvilų atšaka. Politiniame ir kultūriniame valstybės gyvenime Radvilų giminė didelę įtaką išlaikė iki XVIII a. pabaigos, Abiejų Tautų Respublikos žlugimo.

Rašytiniuose šaltiniuose esama teiginių, kad Dubingių bažnyčią mėginta paversti Radvilų mauzoliejumi, minimi ir čia palaidoti asmenys.

Nagrinėdamas Dubingių piliavietę, archeologas Rimvydas Laužikas išskyrė tris pagrindines dalis: pilies, bažnyčios ir klebono gyventąją vietą tarp bažnyčios ir piliavietės krašto. Ankstyviausią piliavietės piešinį iš 1870 m. yra palikęs Napoleonas Orda (1807–1883 m.): matyti rūmų ir bažnyčios griuvėsiai. Sprendžiant iš piešinio, rūmai buvo kelių aukštų, su aukštu bokštu. Jie buvo

gana panašūs į kitus to meto Radvilų statytus rūmus Nesvyžiuje, Vilniuje, kiek vėliau – ir Kėdainiuose.

Dubingių bažnyčia taip pat buvo panaši į kitas Radvilų statytas bažnyčias: tai gana nedidelis mūrinis renesansinis pastatas su bokštu priešakinėje dalyje. Dubingiuose tai buvo jau antroji bažnyčia, nes pirmąją fundavo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas iki 1430-ųjų, t. y. savo mirties metų. Radvilos evangelikų reformatų bažnyčią pastatė 1620 m., ir vietos bendruomenės reikėms ji naudota apie pusę šimto metų. Per karą su Rusija bažnyčia buvo nusiaubta, pamažu iro ir griuvo. Prieš Antrąjį pasaulinį karą dar buvo gana ryškūs rūsių fragmentai, skliautai. Prieš pat karą – 1939 m. atlikti ir pirmieji bažnyčios vietos tyrinėjimai, nubraižyti pirmieji brėžiniai.

Piliavietėje tuo metu sumanyta statyti Turizmo draugijos vilą. Statybų metu buvo imamas gruntas iš bažnyčios vietos ir naudojamas tiesiant kelią į piliavietę. Tada ir atidengti rūsių fragmentai. Juos tyrė Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai. Deja, visa medžiaga dingusi, iš to meto liko tik nedaug užrašų.

Palaikai po Dievo stalu

2003 m. Dubingių piliavietėje pradėti nuolatiniai archeologiniai tyrimai. Buvo iškastos penkios perkastos, viena – piliavietės pakraštyje, keturios – bažnyčios vietoje. „Šurfais“, kitaip tariant, žvalgomaisiais kasiniais, buvo iškasinėta visa teritorija.

Radiniai po buvusią Dubingių evangelikų reformatų bažnyčia

Piliavietėje keleri metai vykdomi archeologiniai kasinėjimai, tačiau dr. A. Kuncevičius, savaime supranta, daugiausia kalbėjo apie 2004 m. vasaros darbus, kai buvusios bažnyčios vietoje ieškota Radvilų palaido-

Akivaizdu, kad perlaidota ne atmes-tinai, bet jaučiant deramą pagarbą perlaidojamiems asmenims.

Taip pat aptikta nemažai marmuro gabalų, bet sietinų su sarkofagais terasti du fragmentai ir viena

Radvilų sarkofagų liekanos

Spaudos konferencijoje: Kultūros paveldo departamento darbuotoja Laura Kurlinskaitė, dr. Albinas Kuncevičius, Rimvydas Laužikas, dr. Rimantas Jankauskas ir dr. Raimonda Ragauskienė

Rastieji Radvilų griaučių fragmentai

jimų liekanų. Žemės paviršiuje yra išlikusių bažnyčios pamatų liekanų. Rastos ir kai kurios pavienės Radvilų palaidojimų sarkofagų dalys su išlikusiais raidžių fragmentais.

Spėjami Radvilų griaučiai buvo aptikti ketvirtosios perkastos vidurinėje dalyje. Bažnyčios centrinėje dalyje, kur kadaise buvo Dievo stalas, labai negiliai po grindimis rasta pakasta 1,5 m ilgio ir 1 m pločio dėžė. Joje ir buvo sudėti aštuonių asmenų palaikai. Galima neabejoti, kad tai buvo ne šiaip sau asmenys, nes perlaidoti altorinėje bažnyčios dalyje.

R. Laužikas priminė, kad palaikai paprastai randami trejopai. Pirmas atvejis – kai palaikai guli anomiškai teisingai, kaip kad mirusysis ir buvo palaidotas. Antras atvejis – kai kapas apardytas, išlikusi tik palaikų dalis. Trečias – kai per statybas visi kaulai suverčiami į krūvą.

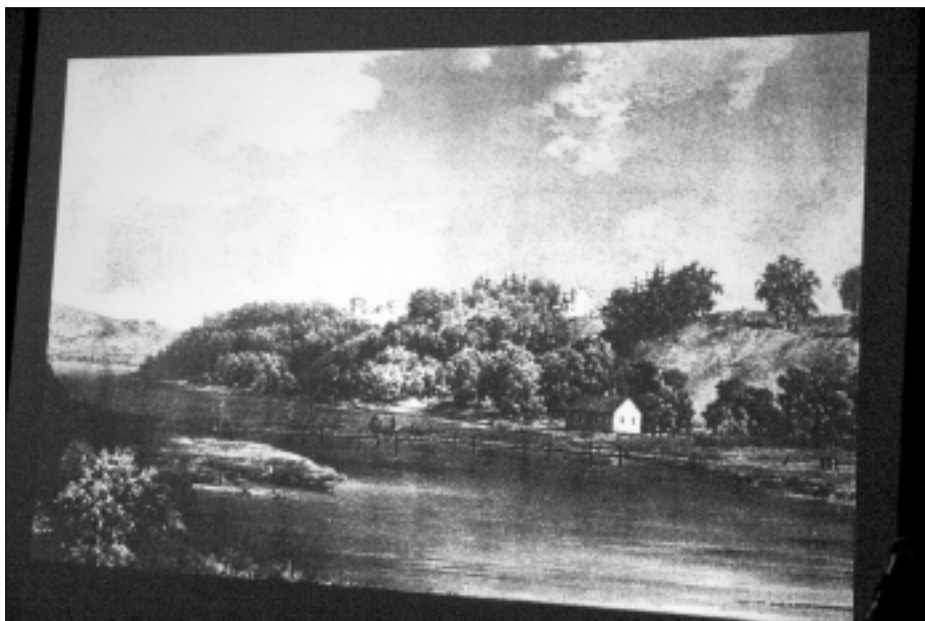
Tai štai 2004 m. vasarą rasti perlaidoti palaikai dėžėje-sarkofage buvo sudėti gana tvarkingai, mėginant išlaikyti anatominę griaučių tvarką.

kolonėlės detalė. Kiti rasti marmuro gabalai, panašūs, yra grindų likučiai, nes aplink Dievo stalą buvo marmurinės grindys.

Ką byloja istoriniai šaltiniai?

Istorikė dr. Raimonda Ragauskienė archeologų A. Kuncevičiaus ir R. Laužiko radinį jau šiandien vadina atradimu, nors vertinant atsargiai ir neskubant pateikti baigtinių išvadų, kol kas labiau gal tikėtų hipotezės terminas. Dubingių radinys leido pradėti reikšmingus tyrimus, kurie suteikia didelių perspektyvų, taip pat iškelia ir naujų užduočių. Jei tyrimai patvirtintų spėjimus (kol kas hipotezinius), tai būtų labai tvirtas pagrindas papildyti ir gana negausią ikonografinę medžiagą. Atkūrus pagal išlikusias kaukoles didžiųjų mūsų krašto istorinių asmenybių portretus, turėtume labai solidų rezultatą.

Pasak R. Ragauskienės, tai mums padėtų atskleisti ir giliau pažinti Lietuvos aristokratijos ypatybes.

1870 m. Napoleono Ordos piešti Dubingių piliavietės, rūmų ir bažnyčios griuvėsiai

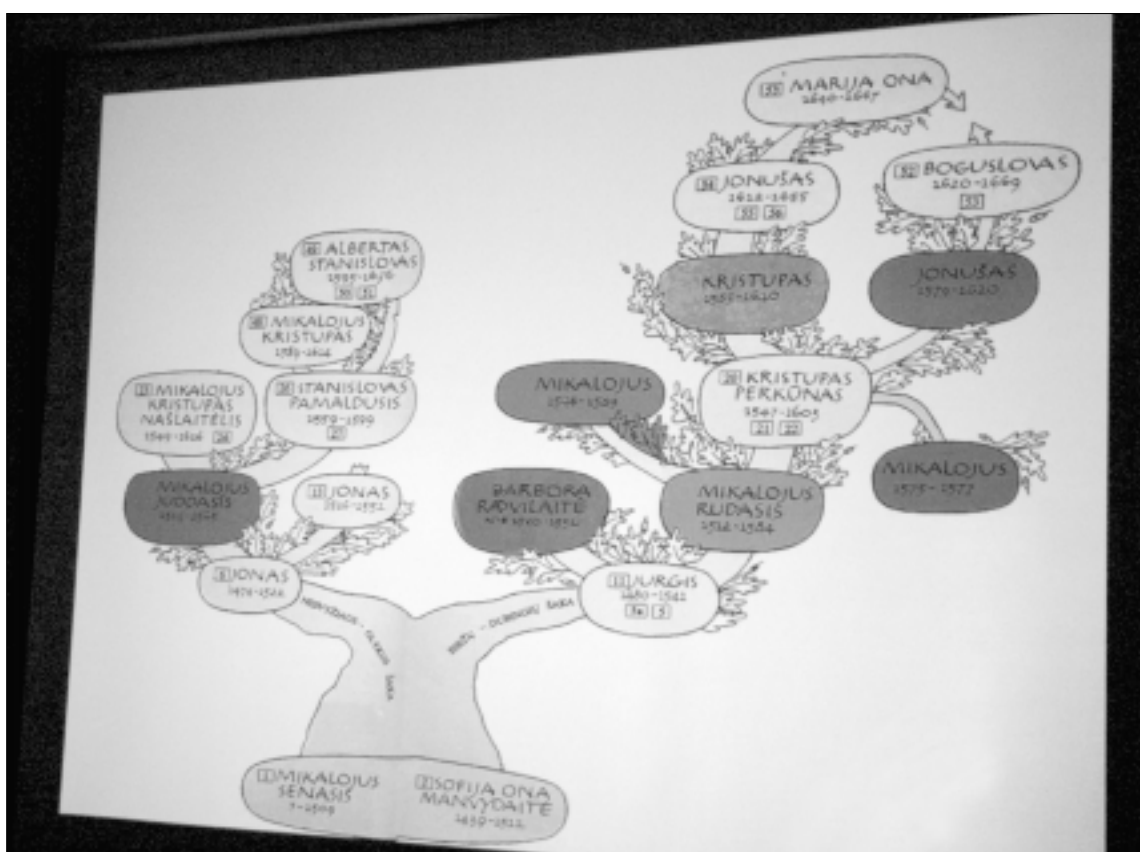
Taip šiandien atrodo Dubingių piliavietė

Radvilų Dubingių–Biržų atšakos kapavietės tyrimai padėtų giliau suvokti, kuo Lietuvos politinis elitas buvo panašus į Vakarų Europos to meto elitą, kuo skyrėsi.

Šiuo metu turimi duomenys tikslinami ir toliau tiriami, istoriniai duomenys taip pat. Į daugelį klausimų dar sunku konkrečiai atsakyti. Kas neabejotina? Pasak R. Ragauskienės, tarp istorinių šaltinių vyrauja Radvilų korespondencija, pradedant XVI a. viduriu ir baigiant XVII a. viduriu. Išliko Dubingių valdos inventorius, taip pat ir Radvilų kapavietės inventorius, proginė literatūra. Žinoma, kad Dubingių kapavietėje palaidoti septyni Radvilos: penki Dubingių–Biržų atšakos asmenys ir du Olykos–Nesvyžiaus atšakos. Tai mažametis Mikalojus Radvila, dvi moterys – Ana Sapkova (Kristupo Radvilos Perkūno pirmoji žmona), Elžbieta Šidlovecka-Radvilienė (Mikalojaus Radvilos Juodojo žmona, 1533–1562 m.) ir keturi vyrai.

Pavyko gana tiksliai nustatyti Dubingiuose palaidotų Radvilų giminės vyrų ypatingus požymius: amžių, ligas. Gana daug galima pasakyti apie Mikalojų Radvilą Rudąjį (1512–1584 m.), kuo jis sirgo, kūno sudėjimą ir amžių, nors kol kas nėra galutinai įsitikinta, kad tai jo palaikai. Yra žinių apie M. Radvilą Juodąjį (1515–1565 m.) ir jo žmoną E. Šidlovecką-Radvilienę. Žinoma apie paskutines 16 jos gyvenimo dienų tiesiog padienius, nes išlikęs reikšmingas dokumentas – dienoraštinio pobūdžio sergančiosios ligų aprašymas.

Gretinant istorinių šaltinių duomenis su antropologinių tyrimų išvadomis, pavyko išskirti pirmąsias hipotezes. Vis dėlto R. Ragauskienė pripažįsta, kad negalima atmesti ir gana daug subtilių šios hipotezės trūkumų. Tie patys šaltiniai kartais yra

gana dviprasmiški. Net ir giminaičiai neretai painiodavo prieš kelias kartas mirusius savo protėvius. Istorikė priminė, kad Boguslavas Radvila (1620–1669 m.), bylinėdamasis dėl Vyžuonų bažnyčios atgavimo iš katalikų, mini Vyžuonose palaidotą savo protėvį M. Radvilą Rudąjį... Kiti duomenys argumentuotai pagrindžia, kad M. Radvila Rudasis tikrai buvo palaidotas Dubingių kapavietėje, tad Vyžuonose jo nederėtų ieškoti.

Visumos svarba

Kaip teigė antropologiniams tyrimams vadovavęs dr. R. Jankaus-

kas, identifikavimas net ir dabartinėje teismo medicinos praktikoje yra gana sudėtingas. Skiriami bendrieji identifikaciniai požymiai – ūgis, amžius, lytis, individualūs požymiai ir kt., o galutinis žingsnis lyg ir natūraliai prašosi fotografinio sugretinimo su esama ikonografija. Sugretinimai buvo atlikti Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos institute, nes ten esama reikiamos įrangos ir, ne paskutinės svarbos dalykas, kvalifikuotas laborantas. Tačiau problema ta, kad dabartinėje teismo medicinos praktikoje fotografinis sugretinimas, pavyzdžiui, kaukolės ir nuotraukos, nėra įrodomasis požymis. Jis tik pa-

tvirtina kitus požymius. Sprendžiama pagal visumą.

Ką gretino antropologai? Pirmiausia – rastąsias kaukoles su Dubingiuose palaidotų Radvilų portretais. Aišku, čia pat iškilo ne vienas klausimas. Štai kad ir M. Radvilos Juodojo portretas. Kiek tikslus buvo dailininkas? Kiek sukurtasis portretas individualus, atpažįstamas? Skirtinguose portretuose tas pats asmuo kartais smarkiai skiriasi, ir pirmiausia detalėmis. Visuma, tenka pripažinti, leidžia daryti išvadą, kad tai tas pats asmuo.

Gretinant rastąsias kaukoles su M. Radvilos Juodojo portretu, ma-

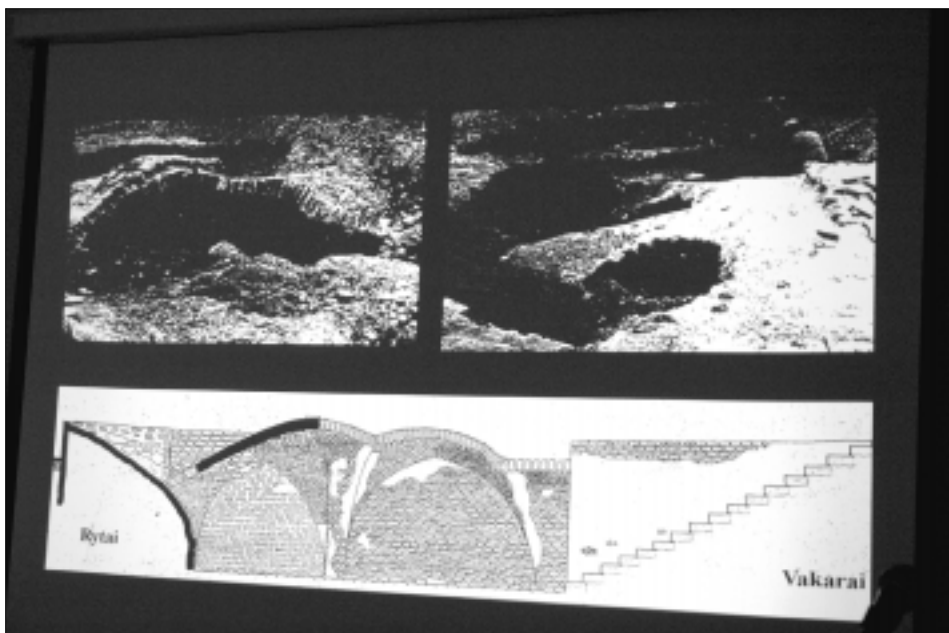
tome, kad bendriausiais bruožais vienos kaukolės beveik visos detalės sutampa. Išimtis – viena akiduobė, kuri tarsi „netelpa“ į portretą. Tačiau reikia turėti galvoje, kad portretas tapytas praėjus daugiau kaip šimtui metų nuo M. Radvilos Juodojo mirties, tiksliau sakant, pertapytas iš kito paveikslėlio.

Vilniaus kaštelionas Jonušas Radvila (1579–1620 m.), K. Radvilos Perkūno sūnus, mirė 41 metų, kitų asmenų palaikai buvo gerokai senesni. Tai jau savaime labai svarbi informacija. Gretindami spėjama J. Radvilos kaukolę su portretu, matome, kad nesutampa kaukolės skliautas su portreto viršugalviu. Portrete lieka gana daug laisvos vietos. Galimas dalykas, kad dailininkas, norėdamas pagražinti pliktėlėjusią kaktą, ją portrete tiesiog padidino, gerokai paaukštino. Gretinant su kitu to paties asmens portretu, rastosios kaukolės išmatavimai beveik visiškai sutampa.

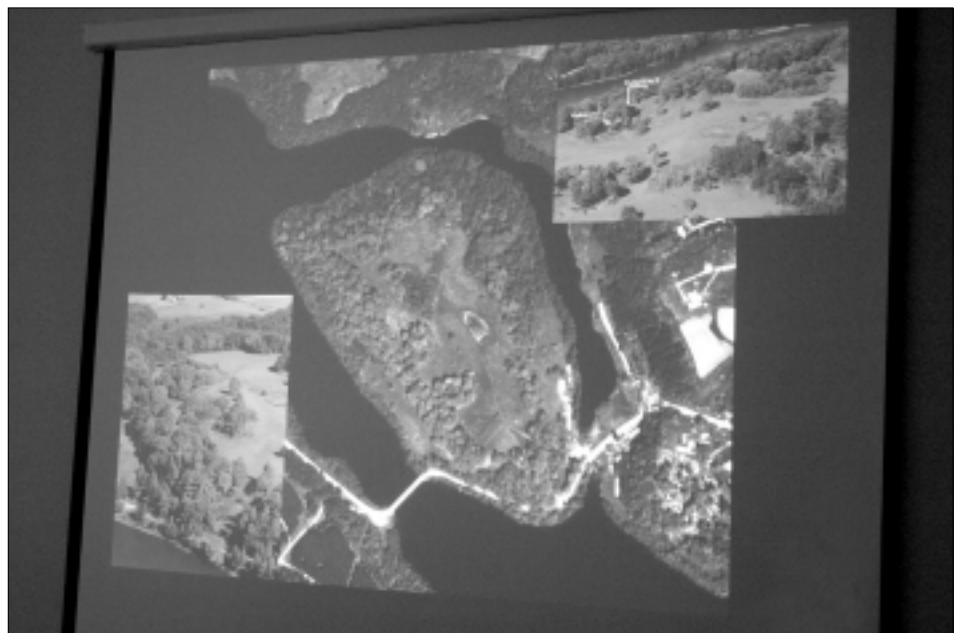
Tai preliminarūs, pasak R. Jankausko, rezultatai, tačiau šių sutapimų tikimybė gana akivaizdi. Sutampa ir kitos detalės, pavyzdžiui, žinoma, kad M. Radvila Juodasis skundėsi dantų skausmais, šie jį labai kankino ir prieš mirtį. Iš tikrųjų rastoje kaukolėje matyti kai kurių prieš žmogaus mirtį iškritusių dantų žymės. Kunigaikštis skundėsi ir sunkia sąnarių patologija, tuo metu laikyta podagra. R. Jankausko manymu, skeleto patologija buvo susijusi su nutukimu.

Moteris lengviau identifikuoti

Vienintelės tarp rastųjų moters palaikai gana patikimai identifikuojami su E. Šidlovecka-Radvilienne, Nukelta į 16 p.

Išlikę mūriniai bažnyčios rūsų skliautai

Vaizdas į Dubingių piliavietę iš paukščio skrydžio

Atkelta iš 5 p.

žurnalistė, dabar stengiuosi deramai sutvarkyti savo tėvo Rapolo Mackonio literatūrinį palikimą, o kartais nuo karto pažaidžiu detektyvine beletristika. Tačiau gerai prisimenu Lietuvai tekusius politinius perversmus, kuriuos dabar gvildena istorikai, nes karas sugriovė tėvo ir mūsų šeimos gyvenimą. Esu kai ką ta tema parašiusi ir kalbėjusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto periodiška rengiamose konferencijose, skirtose Vilniaus praeičiai, kurias organizuoja dr. Alma Lapinskienė. 1997 m. kartu su dar keliais jų dalyviais patekau į solidžią mokslinę konferenciją *Vilniaus ir Vilnijos literatūrinis gyvenimas 1831–1941 metais*, kurią surengė Vilniaus pedagoginio universiteto Lenkų kalbos ir literatūros katedra. Čia dauguma pranešėjų buvo ir Lenkijos, ir Lietuvos lenkai mokslininkai. Paskui vyko kitos panašios konferencijos ir vis jaučiau, vis smagiau ten jaučiausi. Šie renginiai būna labai aukšto lygio ne vien dėl pranešėjų profesionalumo. Daugelio temų nuoseklų ir dalykišką nagrinėjimą sustiprina emocinis nusi-teikimas. Nepasakyčiau, kad būtų labai pabrėžiamas lenkiškumas – ne, bet jis savaime ir natūraliai reiškiasi temos pasirinkimu, tuo, kaip ji pateikiama. Tai jų, lenkų tautos, su Vilnium susijusi praeitis. Jie ta praeitimi gyvena, nori ir sugeba ją jausti. Kitas dalykas, kad į tas konferencijas patekusiame atsitiktiniam stebėtojų, pasiklausiusiam žodžių iš tribūnų, kartais gali susidaryti įspūdis, jog už salės sienų nėra nepriklausomos Lietuvos sostinės, o susirinkusieji Vilnių nagrinėja tik kaip lenkų kultūros istorijos išskirtinę vietą.

Tačiau nepamirškime to, apie ką, besidžiaugdami išsvajota sostine, nenorime galvoti. Vilnių savinasi daug tautų, o ateity, regis, jų dar pagausės. Šio miesto praeitis tokia turtinga, kad gali pasotinti visų čia gyvenusių tautų troškimus. Ne tik lenkus ar žydus su Vilnium sieja begalinė trauka.

Gal vilnietiškas svarbiau už tautiškumą

Taigi ar teisinga apie Vilnių ir vilnietišumą kalbėti tik tautiniu požiūriu? Gal išties skirstymas pagal tautinį principą tik susiaurina tiriamą objektą? Gal vilnietiško, jei šis fenomenas mums rūpi, reikėtų ieškoti visose šiame mieste gyvenusiose tautose?

Daugelis ieškojo ir dar tebeieško Vilniaus fenomeno mįslės. Gal tai Vilniaus šventyklų emanacija ar nuo seno šiame mieste gyvenusių įvairių tautų dvasinė jėga, nes Vilnius buvo tam tikras forpostas tarp Rytų ir Vakarų, tarp katalikybės ir stačiatikybės. Kai kurie istorijos faktai kelia net mistiškų spėlionų. Juk ši žemė pagimdė du didžiuosius Lenkijos poetus ir lenkų mylimiausią vadą Juzefą Pilsudskį. Metams bėgant stiprėjanti nostalgija, savo šaknų paieška buvusius vilniečius kviečia čia sugrįžti. O kadangi ilgais pokario dešimtmečiais tai buvo neįmanoma, jie rašė ir teberašo, leido ir tebeleidžia atsiminimų knygas – jau nebe dešimtis, o šimtus tomų. Man geriausiai žinomi lenkų memuarai. Praeityje šio interviu dalyje papriekiaistavau Stanislovo Lorenco atminčiai. Daugelyje jo tautiečių atsiminimų apie tarpukarį lietuviai taip pat neminimi (nes jų Vilniuje tada išties buvo palyginti mažai). Tačiau štai kunigo Valerijono Meištovičiaus (1893–1982 m.) knyga *Pašnekesiai apie laikus ir žmones*, kurios vertimą 2003 m. išleido *Aidai*, beveik visa skirta Lietuvai, kurios niekada nebebus (autorius žodžiais). Kai kas žavisi šioje knygoje atkurta dvarų ir dvarelių romantika. Man ji tikrai įdomi kaip pasa-

Seni vilniečiai – kaip giminiečiai (2)

Lenkų instituto direktorė Malgožata Kasner, prof. Povilas Čibiras ir laikraščio „Nasz czas“ redaktorius Ričardas Macekianiecas Stanislovui ir Juzefui Mackevičiams skirtoje parodoje

kojimas apie tą Lietuvą, kuri už savo atgimimą kovojantiems lietuviams buvo labai tolima. Gal teisingiau: kuri egzistavo kitu matmeniu. Tas pats laikotarpis, dauguma faktų ir įvykių, pateikiami išmintingo, intelektualaus dvarininkų sūnaus akimis, pastebimai ir ryškiai skiriasi nuo to, ką žinome apie lietuvių nepriklausomybės kovas, Jono Basanavičiaus, Vileišių, Biržiškų epopėją Vilniuje. Ar kas nors jau šį aspektą nagrinėjo?

Mūsų genuose tūno baudžiauninkas

Man knieti pasukti pokalbį kita kryptimi: nesugebame jausmiškai išgyventi daugelio savo istorijos faktų ir raidos tarpnių, nes mes, kaip jaunos modernios tautos atstovai, nesame tolygūs savo istorijai. Nesame jai adekvatūs. Tuo metu lenkai jaučiasi esą tos mūsų gilios istorijos didžiosios dalies perėmėjai, jie emocionaliai suaugę su istorija, nuo jos neatsiejami. Mes, lietuviai, netekę savo tautos elito – politinės ir kultūrinės viršūnės, ne visada jaučiamės atsakingi už daugelį mūsų istorijos įvykių. O juk turėtume būti... Kad ir Adomo Mickevičiaus laikais Lietuvoje ir to skirstymo į etninius lietuvius ir lenkus gal nebūvo. Buvo viena pilietinė tauta – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiai. Deja, mes tą pilietinės tautos jausmą esame praradę, o iš naujo dar nespėję įgyti. Pernelyg jauna, dar bręstanti tauta.

Ši tema man per sunki. Aš asmeniškai nesijaučiu jaunos, nesubrendusios tautos atstovė. Priešingai! Jei mus tiek amžių trypė kaip pakeleš žolę, o mes išlikome, vadinasi, išsaugojome iš dar ankstesnių amžių glūdimos atsineštus tapatybės genus. Šis

mano jausmas grynai intuityvus, kaip ir įsitikinimas, kad mūsų protėviai įkūrė savo sostinę ypatingoje vietoje.

Štai ką neseniai radau 2003 m. išleistuose garsaus kultūrininko Juozo Keliučio prisiminimuose: *Vilnius – mylimiausias Lietuvos miestas. Jis turi mistišką sielą, turi šimtmečius kurtų tradicijų. Jo architektūra labai įdomi, įvairi ir vertinga. Čia yra susikūrusios visos didžiosios kultūrų epochos – gotika, barokas ir klasika. Po jį pavaiškčioti visada įdomu, visada ką nors naujo, neregėto pastebėti. Vilniaus vaizdai niekad nenusibosta: jie nefarfaretiški, nebanalūs, nemonotoniški. Vilnius visada skatina svajoti ir galvoti. [...] Vilnius – tai autentiška didelės tautos sostinė. Be jo nėra ir autentiškos Lietuvos.**

Panašiais žodžiais aukštino Vilnių ir lietuvius, kadaise sukūrusius miestą, J. Pilsudskis savo garsioje kalboje, kurią jis 1922 m. išrėžė Pohuliankos teatre (dabar – Rusų dramos teatras) ir baigė karštais linkėjimais broliams lietuviams Kaune. J. Pilsudskio biografai beveik vieningai tvirtina, kad maršalas būtinai norėjo palikti Lenkijai Vilnių, kaip ypatingą viso didelio regiono (su Baltarusija, Latvija ir panašiai) traukos centrą. Vėliau tuos vilniečius lenkus, kurie savaip gyne Vilniaus fenomeną, Karūnos politikai ir žurnalistai taip ir vadino: regionistais. Su Varšuva ta tema laikraštelyje *Kurjer Wileński* atkakliai polemizavo Mykolo Romerio pusseserė Helena Ochenkowska.

Tačiau visa toji ir politinė, ir ideologinė įdomi, komplikuota kova dėl Vilniaus, kuri truko porą ikikarinį dešimtmečių ir pasiekė mūsų dienas,

* Juozas Keliučis. *Mano autobiografija, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, 400 p.*

Unikali nuotrauka: Lietuvos prezidentas Antanas Smetona su atgautojo Vilniaus vaikais; antra iš dešinės – Birutė Mackonytė, 1940 m.

Gedimino Žemlicko nuotrauka

diskutuojama, kuo skiriasi tikroji istorinė ir buvusi laikinoji sostinė. Tai galėtų būti išsames ir įdomaus esė tema. 1939 m., būdama dešimties metų, ta prasme esu gavusi savo pirmą politologijos pamoką. Tų metų rudenį, įžengus į Vilnių Lietuvos kariuomenei, klausiausi savo tėvo ir advokato Petro Grybaičio planų, kaip čia jie dabar skirstytų šiuos tokius postus. Nepraėjus nė kelioms savaitėms, visas svarbesnes administracijos vietas atgautoje sostinėje užėmė tautiečiai iš už buvusios demarkacijos linijos. Net į burmistro kėdę ketinta pasodinti kažkokį Kauno valdininką, tačiau kilo triukšmas ir juo buvo paskirtas ilgametis Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas Konstantinas Stašys. Įsidėmėjau šią istoriją ir vėl ją prisiminiau po Atgimimo. Labai šalta 1940-ųjų metų žiemą pirmą ir paskutinį kartą gyvenime kalbėjausi su Lietuvos prezidentu. Tąsyk su Vilniaus vaikų būreliu buvome priimti Kaune, Prezidentūroje. Visų vilniečių vardu dėkojau Antanui Smetonai už Vilniaus išlaisvinimą. Aišku, nuotraukos su Prezidentu namuose laikyti negalėjau. Šiame straipsnyje pateikiama nuotrauka perspausdinta iš tų metų sausio mėnesio *Lietuvos aidai*.

Galvodami apie dvi Lietuvos sostines, prisiminkime charakteringą ir liūdną dviejų žymių vietų, abiejuose miestuose pažymėtų tuo pačiu vardu, istoriją. Vilniuje buvo *Konrado celė*, susijusi su Adomu Mickevičiumi. Tarpukariu, taip pat keletą metų po Atgimimo ten vykdavo literatūriniai trečiadieniai. Kaunas, kaip žinoma, turėjo ne mažiau šlovingą *Konrado kavinę*; ten tarpukariu rinkdavosi nepriklausomos Lietuvos inteligentijos žiedas. Prasidėjus laisvos rinkos epochai, kauniečiai savo Konrado neišsaugojo, paaukojo jį aukso veršui, prikale ten atminimo lentą. *Konrado celės* Vilniuje taip pat jau nebėra. Tačiau salė plikomis sienomis antrajame Bazilijonų vienuolyno aukšte tarpukariu taip buvo pavadinta, siekiant priminti A. Mickevičiaus įkalinimo vietą. Tikroji jo celė, buvusi už unitų bažnyčios tame pačiame kieme, seniai nugriauta. Vis dėlto atgavusi visą kompleksą, unitų dvasinė vyresnybė rengiasi atstatyti koplyčią, kurioje kalėjo poetas, ir ten įrengti muziejų.

Vilniečių ainių klubo tikslai kol kas kuklūs. Sieksime atgaivinti mūsų senelių ir tėvų kantrios kasdienės veiklos atminimą. O kadangi ji susijusi su palyginti netolima Lietuvos sostinės praeitimi, tuo pačiu gal pavys užtaisyti istorijos spragą. Mus jau remia Vilniaus savivaldybė. Pirmąjį birželio sekmadienį rinksimės į trečią „vasarinį“ susibūrimą Valakampiuose. Rudenį bus atidaryta vilniečio Balio Macutkevičiaus, sovietmečiu nepageidauto, iš viešojo kultūros gyvenimo eliminuoto dailininko, paroda. Beje, prašome mums patalkinti tuos, kurių šeimose gali būti išsaugoti jo paveikslai.

Neabejoju, kad įvykdysime ir kitus, kol kas neskelbiamus sumanymus, sulauksime naujųjų vilniečių pažinimo ir pritarimo mūsų veiklai. Mums kelia viltį Europos valstybėse dabar pradamos vykdyti lokalinės istorijos magistrantūros programos. Ją rengiamasi pradėti rudenį. Gal tada kai kas iš mūsų jaunųjų praeities tyrinėtojų įsitikins, kad rimčiau neanalizuota mums rūpimo laikotarpio tematika yra ir įdomi, ir perspektyvi.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Gyvenimas ne sau

Pabaiga. Pradžia Nr. 9

Baigiame pasakojimą apie kunigo profesoriaus Alfonso Lipniūno (Lipnicko) 100-osioms gimimo ir 60-osioms mirties metinėms skirtą fotografijų parodą, balandžio 7 d. surengtą Vilniuje, Genocido aukų muziejuje, ir balandžio 8 d. Šv. Jonų bažnyčioje vykusią konferenciją.

Ką primena kunigo akiniai

Išliko ir kunigo prof. Alfonso Lipniūno akiniai. Kunigas buvo trumparegis, be akinių – bejėgis. Akiniai primena ir tokią istoriją. Lageryje buvo žiauriu elgesiu su kalniais pagarsėjęs prižiūrėtojas Kazlovskis. Kartą pasi-

o jei nepavyktų – nuskandinti jūroje.

Sovietų armija išmušė vokiečius iš Pucko, bet ne visus Štuthof kalinius įstengė išgelbėti nuo mirties – bendrame kape jų palaidota labai daug. Pucko kapinėse šioms aukoms pastatytas monumentas.

Tarp kitų išvaduojų „klipatų“ buvo ir kun. A. Lipniūnas. Svėrė 38 kilogramus. Sliūkino su kuprinėle ant nugaros. Be kai kurių kitų neišmoningų daiktelių nešėsi ir dvi vėliavėles – Lietuvos ir Latvijos. Paskutinį duonos gabalėlį atidavė kitiems, nes kunigui atrodė, kad jiems labiau reikia.

Lietuvos taip ir nebeišvydo

Gdyneje apsigyvenęs A. Lipniūno lagerio draugas Mykolas Pečeliūnas į Lietuvą negrįžo. Pasak kun. J. Antanavičiaus, tebėra gyvas, bet jau sunkiai

Po tų mišių kun. A. Lipniūną savo namelyje ir priglaudė gailėstinga moteris ponija Uršulė Jankovska.

Kun. A. Lipniūnas, gyvendamas U. Jankovskos namų kambaryje, turėjo lovą, prie lango staliuką; ten ir melsdavosi kaip prie namų altorėlio. Norėjo būti reikalingas kitiems, todėl dirbo ligoninėje. Slaugė ligonius, rinko iš miesto gyventojų drabužius, juos keitė į duoną ir dalijo badaujantiems. Ten kelias dienas gyvendamas bažnyčioje aukojo Šv. Mišias. Išvargintas A. Lipniūno organizmas neatsispyrė infekcijai. Jis susirgo, apsikrėtė dėmėtąja šiltine. Negana to, Kančios (Verbų) sekmadienį besimeldamas šaltoje bažnyčioje persišaldė ir susirgo plaučių uždegimu. Po kelių dienų nugabentas į Pucko ligoninę. Fiodoras Soprunovas, A. Lipniūno studijų Prancūzijoje bičiulis (parašęs knygą *Savo keliu*), diagnozavo dėmėtąją šil-

Kun. Alfonsui Lipniūnui skirtoje konferencijoje Šv. Jonų bažnyčioje: Telšių vyskupas Jonas Algimantas Boruta SJ, Vilniaus vyskupas Juozas Tunaitis, Šv. Jonų bažnyčios rektorius Algimantas Baniulis SJ ir inž. Alfonsas Lipnickas

kvietė A. Lipniūną ir už kažkokias kunigo neva kaltes spyrė jam. Kunigas griuvo, sudužo jo akiniai. Jis pradėjo grabalioti aplink, rinkti sudužusius stiklus. Lenkai, A. Lipniūno draugai, suklijavo akinių stiklus. Šie akiniai išliko kaip brangi relikvija.

Istorija su Kazlovskiu A. Lipniūnui tuo vienu smūgiu nesibaigė. Mat jei jau kas patekdavo į to budelio „malonę“, tam geruoju nesibaigdavo. Po kiek laiko Kazlovskis vėl kviečiasi A. Lipniūną. Šis atsisveikino su draugais, nes visi žinojo, kad tai gali būti paskutinis jų atsisveikinimas. Tačiau įvyko visai kitas ir nenumatytas dalykas: Kazlovskis panor atlikti kunigui išpažintį. Kun. A. Lipniūnas išklaušė budelio išpažinties, davė nuodėmių atleidimą. Vis dėlto po kelių savačių Kazlovskis pasikorė. Matyt, pats nebegalėjo pakelti savo nuodėmių svorio. Štai kokius dramatiškus įvykius ir žmonių likimus primena šie sudaužyti ir suklijuotais stiklais A. Lipniūno akiniai.

Tiesa, parodos atidarymo metu tarp pačių dalyvių kilo diskusija, ar tikrai Kazlovskis pats galą gavo, ar tik nebus lenkų kaliniai su juo susidoroję. Visai gali būti.

Evakuacija

Hitlerininkai, spaudžiami sąjungininkų armijų, 1945 m. sausio 25-osios naktį pradėjo Štuthof koncentracijos stovyklos evakuaciją. Galintys paeiti kaliniai buvo varomi į pietvakarius prie Baltijos jūros kašubų žemėje, negalintys buvo šaudomi vietoje. Kolonoje, į kurią pateko lietuviai įkaitai, vadinas, ir kun. A. Lipniūnas, buvo daugiau kaip 800 žmonių. Į žmonių šešėlius, o ne žmones buvo panašūs tie išvarginti ir ligų kamuojami lagerininkai. Išgyveno apie ketvirtadalis. Planuota Pucke kalinius įsodinti į laivus ir išvežti į Vokietiją,

kalba. Jau vėlesniais metais, kai kun. A. Lipniūno palaikus pavyko perkelti į Lietuvą, J. Antanavičius aplankė M. Pečeliūną ir kartu apėjo Štuthof kaliniams atmintinas vietas, susijusias su A. Lipniūno, taip pat kitų lietuvių atminimu.

Išlikusi daržinė, kurioje pirmą naktį atpėdinę į Pucką nakvojo kaliniai. Išaušus rytui kun. A. Lipniūnas nuėjo į Pucko bažnyčią. Kiti kunigai bijojo, nes buvo didelė sumaištis: vokiečiai naktį tik ką pasitraukė, sovietų kareiviai turėjo pasirodyti bet kurią akimirka. Taigi kun. A. Lipniūnas atėjo į ant jūros kranto stovinčios bažnyčios šventorių, pro zakristiją pateko į bažnyčios vidų ir rytui auštant aukojo Šv. Mišias. Gyventojams buvo didelis išpuolis, nes žmonės buvo įbauginti, bijojo galvas iš namų iškišti.

Šią ligą tuo metu gydydavo ligonį maudydami šaltame vandenyje. Tai buvo lemtinga klaida, nes kunigas buvo pasigavęs ir plaučių uždegimą. Tai ir pagreitino atomazgą. Mirė 1945 m. kovo 28 d. (Didijį trečiadienį). Mirtis pasiglemžė kun. A. Lipniūną, kai laisvė buvo jau visai netoli.

M. Pečeliūnas nešdavo iš šaltos vonios jėgų netekusį A. Lipniūną į lovą, matė paskutines savo stovyklos draugo dienas. Jis parodė J. Antanavičiui ir ligoninės lavoninę, kur mirusio kun. A. Lipniūno kūnas buvo paruoštas laidojimui.

Nedaug trūko, kad būtų palaidotas bendrame kalinių kape, nes jie išsekinti ir pagauti infekcijos mirė vienas po kito. Laimei, buvo kun. Stasys Yla ir kiti kartu lageryje kalėję draugai, kurie pasistengė, kad A. Lipniūnas būtų palai-

Alfonsas Lipniūnas – Panevėžio gimnazistas, 1925 m.

dotas kaip kunigas atskirame kape. Vėliau Sovietų Sąjungos ir užsienio lietuvių dėka ant kapo buvo pastatytas įspūdingas paminklas. Kai kuriuos A. Lipniūno daiktelius saugoti pasiėmė kun. S. Yla, o kas liko, sudėjo į dėžutę ir užrašė: *Kai tik bus galimybė, perduoti Panevėžio vyskupui arba Vilniaus kunigų seminarijai. Šis prašymas galėjo būti išpildytas tik praėjus daugeliui metų. Savo knygoje Žmonės ir žvėrys Dievų miške S. Yla jautriai aprašė paskutines kun. A. Lipniūno gyvenimo valandas.*

Po A. Lipniūno mirties praėjus porai savačių, šiltine užsikrėtė ir inžinierius Antanas Šapalas. Jis buvo palaidotas greta A. Lipniūno.

Kai kun. J. Antanavičius su kitais lietuviams atvyko išsivežti kun. A. Lipniūno palaikų, namelio kambaryje, kur 1945 m. buvo lemta apsistoti A. Lipniūnui, gyveno neįgali moteris. Verkdamas kalbėjo: ji meldžiasi, kad A. Lipniūnas greičiau būtų paskelbtas palaimintuoju. Jautėsi laiminga, nes gyvena tame pačiame kambarėlyje, kur buvo lemta gyventi ir lietuvių kunigui, šventam žmogui.

Su viena kun. A. Lipniūno jai padovanota relikvija U. Jankovskos dukte labai sunkiai atsisveikino. Sakė kun. J. Antanavičiui, kad jai šis kun. A. Lipniūno gyvas atminimas esąs labai brangus ir ji negalinti jo niekam atiduoti. Tai skydelis su kun. A. Lipniūno pavarde ir numeriu Štuthof lageryje. Per naktį ji persigalvojo: *Man labai brangus atminimas, mano vaikams jau bus nebrangus. Jūs parvešite į Lietuvą ir liks amžiams. Ir atidavė tą skydelį su kun. A. Lipniūno pavarde ir numeriu Štuthof koncentracijos stovyklos.*

Lenkų tauta mini kun. A. Lipniūną

Gaila, kad parodos atidarymo metu nebuvo Lenkijos ambasados

darbuotojų. Jie būtų išgirdę labai pagarbūs monsinjoro J. Antanavičiaus žodžius, skirtus lenkų tautai: tikriausiai mažai kas moka taip pagerbti savo ir kitų tautų kankinius kaip lenkai. Kasmet minimos Štuthof kalinių išlaisvinimo metinės. Labai įspūdingos iškilmės: stovi vyskupai, kunigai ir Štuthof lagerio baisumus patyrę dar gyvi buvę kaliniai, persirišę mėlynai baltom dryžuotom skarelėm. Prieš pulką karių išeina karininkas ir pradeda vardyti kankinių grupes. Karininkas pakviečia tuos žmones atsisototi į rikiuotę. Kariai atsako: *Jų čia nėra, jie žuvo už Tėvynę.*

Vardijamos kankinių grupės, tačiau kun. J. Antanavičius prisimena, kad iškilmių pabaigoje karininkas visados sušukdavo: *Kunige Alfonsai Lipniūnai, stok į rikiuotę. Kariai atsiliepdavo: Jo čia nėra, jis žuvo už Tėvynę.*

Lenkų tikinčiųjų bendruomenės maldose visada prisimenamas lietuvis kunigas A. Lipniūnas. Kun. J. Antanavičius tvirtina buvęs penkiuose ar šešiuose minėjimuose ir visada patyręs didžiulį jaudulį.

Hitlerininkų nusikaltimų Štuthof koncentracijos stovykloje tyrinėtoja Elžbieta Grot štai kaip apibūdino mūsų tautiečio veiklą: *Kun. A. Lipniūnas Štuthof koncentracijos stovykloje inspiravo ir organizavo konspiracinę religinį gyvenimą, dėl to pelnė lietuvių, latvių, lenkų, čekų, vokiečių likimo bendrų dėkingumą. Jis – lietuvių kandidatas pakelti į altorių garbę.*

Kad ir kaip gaila būtų pripažinti, iki šiol kun. A. Lipniūno atminties įprasminimu ne kažin kiek rūpintasi. Tiesa, pastaruoju metu reikalai keičiasi į gera. Daug ko galėtume pasimokyti iš kaimynų lenkų. Jie ne tik labai padėjo lietuviams pagarbinti kun. A. Lipniūno palaikus iš Pucko kapinių į Lietuvą, bet ir propaguoja jo gyvenimą ir kunigišką veiklą. Išvertė kun. J. Antanavičiaus knygelę apie A. Lipniūną, gal net labiau spėjo jį išaukštinti nei patys lietuvių.

Apie kun. A. Lipniūną išleistas kelios knygos. Pirmąją parašė ir Čikagoje išleido Stasė Vanagaitė-Petersonienė (1985 m.). Antroji – J. Antanavičiaus parašytoji (1995 m.) ir jau išversta (2002 m.) į lenkų kalbą. Ketvirtąją knygelę pasirodė šiais kun. A. Lipniūno jubiliejiniais metais. Tai Panevėžio vyskupijos rotoprintu spausdintas leidinukas *Kunigo-kankinio Alfonso Lipniūno dienoraštis*, kuriam pratarmės žodį parašė vyskupas Jonas Kauneckas. Knygelė papuošta simboliniais raizininiais, yra poeto Mykolo Karčiausko eilėraštis *Paskutinė kunigo Alfonso Lipniūno išpažintis* (parašytas 1991 m.).

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Parodoje: alpinistas Vladas Vitkauskas, dr. Mudis Šalkauskas, VU studentas Vytautas Girgždys, sesuo Aldona Eugenija Kezytė ACJ ir kiti

Atkelta iš 6 p.

jaučiasi susibūrę į pramoninkų asociaciją, aktyviai dalyvauja jos veikloje. Tai nėra vien Plungei svarbus dalykas, manau, kad labai svarbu kelti bendrą šalies lygį, mažinant mokesčių našta. Dabar imta garsiai kalbėti apie pajamų mokesčio mažinimą, bet įvedami kiti ir dar pavadinami „solidarumo mokesčiais“.

Ką konkrečiau darome Plungės krašte? Mūsų koncernas *Achemos grupė* dabar įsigijo 51 proc. Plungės elevatoriaus akcijų, steigšime Plungėje agrocentrą. Jei žmogus nori prisidėti, tai ir gali prisidėti, bet ypač daug naujovių Plungėje daryti kol kas nenumatome. Viskas šiandien priklauso nuo pačių žmonių, taip pat ir plungiškių. 2004 m. gruodžio mėn. Briuselyje dalyvavau svarbiame susitikime, kur taip pat pabrėžta: svarbiausia – pačių žmonių iniciatyva. Jei iniciatyvos nėra ir dar klestės korupcija, tai nieko gero nepavyks padaryti.

Dabar iš Europos Sąjungos fondų labai lengva kad ir tai pačiai Plungės merijai ar bet kuriai įmonei gauti pinigų mokymams. Tai nėra dideli pinigai – ne dešimtys milijonų, bet gauti 300–500 tūkst. ar net 1 mln. litų nėra labai sudėtinga. Europos Sąjunga ypatingą dėmesį šiandien skiria perkvalifikavimo reikalams, mokymui. Svarbiausia, kad tiems projektams nereikia surašyti storo folianto. Tai labai svarbu, nes galima organizuoti viešą mokymą, net viešą mokymą per spaudą. Deja, šiandien Lietuvoje tai dar nedaug daroma. Kad ir įstatymų ar kitos veiklos klausimais skirtų patarimų, vienodinant Europos Sąjungos ir Lietuvos teisinius dokumentus. Labai svarbūs ir praktiški Lietuvos žmonių patarimai.

Kokie Pramoninkų konfederacijos santykiai su aukštosiomis mokyklomis?

Šiandien mes matome, kad ne tie specialistai rengiami universitetuose – ne rinkai, ne ūkiui, bet, matyt, patiems universitetams. Tie studentai, kurie mokosi už savo pačių pinigus – suprantu, gali studijuoti ką nori ir kaip nori. Tačiau ta studentų dalis, kuri studijuoja pagal valstybės užsakymą, turi būti rengiama pagal valstybės poreikius.

Salyje yra 760 lengvosios pramonės bendrovių, tačiau Kauno technologijos universitete trečiame kurse tėra tik keturi studentai, kurie studijuoja tekstilę, o inžinerinė

Svarbiausia – pačių žmonių iniciatyva

Plungiškių dienos metu: Mykolo Romerio universiteto prorektorius Rimantas Vaitkus ir Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentas Bronislovas Lubys

chemiją studijuoja 32 studentai. Vadybos studijos – visiškai absurdas. Žmogus turi įgyti specialybę ir tik tada studijuoti vadybą. Kai kuriose srityse jau esama teisininkų pertekliaus, bet apskritai jų dar trūksta. Reikia Europos Sąjungos teisės žinovų, kurių taip pat jau atsirado; jie dirba privačiose bendrovėse. Yra atskirų teisinių kontorų, dirbančių labai solidžiai.

Per ketverius metus inžinieriaus neparengsi

Kokią iniciatyvą rodo Lietuvos pramoninkų konfederacija, kad padėtis keistųsi, rengiant šalies pramonei, verslui tinkamus specialistus?

Mėginsime šiais klausimais kalbėtis su švietimo ir mokslo ministru Remigijumi Motuzu, taip pat ir su LR Ministru Pirmininku Algirdu Mykolu Brazausku, nors jis ir įsižeidęs, kad pramoninkai nepalaikė „solidarumo mokesčio“ įvedimo. Gal reiktų fondus protingiau skirstyti, ir į kelias dalis: vienas fondas – visuomenės reikmėms (keliams, geležinkelams, sportui, ligoninėms), antras – pragmatinis ir panašiai. Manau, lėšos praktinėms reikmėms labai reikalingos. Tačiau ne tam, kad Palangoje bū-

tų statomas dar vienas viešbutis, kurių ir taip netrūksta. Vasarą visus tris mėnesius tėra užpildyti 70–80 proc. Palangos viešbučių. Visi, tyrusieji šį klausimą, pripažino, kad Palangoje laikas pradėti uždarinėti kai kuriuos viešbučius, o ne naujus statyti. Kodėl vienų viešbučių statytojai lėšų iš struktūrinių fondų gauna, o kiti – ne? Jei taip, tai kokiais keliais ir būdais gauna?

Jūs remiate Kauno technologijos universiteto Cheminės technologijos fakultetą, kur rengiami cheminės inžinerijos specialistai. Jūsų pastangomis įkurtas mokymo centras, tarp moksleivių populiarinantis cheminės inžinerijos profesiją. Tad ką manote apie inžinierių rengimą šalyje?

Jei baigiančiam universitetą absolventui pagal dešimtbalę sistemą tenka rašyti 3 ar 2,5 už anglų kalbos mokėjimą, tai koks iš jo inžinierius. Galėčiau nurodyti tokių konkrečių pavyzdžių. Nuostata, kad inžinieriui pakaks bendrojo išsilavinimo ir jam visai nebūtinas specialusis inžinerinis išsilavinimas, yra visiškai neteisinga. Bakalaurų apskritai negalima vadinti inžinieriais, net ir aukštojo išsilavinimo as jiems nesuteikčiau. Bakaluro diplomas rodo tik žmogaus galimybę pasukti į norimą studijų

kryptį: gal jis pasirinkęs teisę ar kokią kitą sritį.

Kokių šiandien šaliai reikia inžinierių, ne Lietuvos inžinierių sąjungą gali pasakyti. Dabar kitoks tos sąjungos vaidmuo. Ji turėtų rūpintis darbo užmokesčiu, lietuviškų gaminių eksportavimu į Europą reikalais ir t. t. Aišku, turėtų rūpintis ir inžinierių profesionalumo reikalais, nors vargu ar ką gali pakeisti, nes Inžinierių sąjungos intereso ten nėra. Kad ir profesorius: jis gina pirmiausia universiteto interesus, o ne inžinierių, ne gamybininkų. Šitai turėtų suprasti.

Suprantu, pramoninkai nepatenkinti universitetų į gyvenimą išleidžiamais specialistais. Tačiau ar patiems pramonės ir verslo įmonių vadovams pakanka išsilavinimo, erudicijos, tarptautinių reikalų suvokimo, pagaliau – gilios vidinės kultūros, kad jie galėtų pagal savo supratimą reguliuoti universitetus, reikšti savo nuomonę, kokius specialistus aukštosios mokyklos turėtų rengti? Ar nepriskaldysime malkų, jei veiksime tik pagal pramonės ir verslo vadovų supratimą?

Viską lemia konkurencingumas. Jei universitetų specialistai nesugeba skatinti pramonės augimo, net jei jų rankose kapitalas, tai man akivaizdu,

kokie tai specialistai. Ateis diena, kai mes, kurdami naujus gaminius, kviesimės specialistus iš kitų šalių ir universitetų, mokėsime dvigubai, trigubai ar penkiagubai didesnius atlyginimus, bet Lietuvos specialistų mums neberekės. Labai bijau, kad taip neatsitiktų. Lietuvos inžinieriai važiuos į kitas šalis ir ilgai dirbs meistras. Vienas kitas gal ir prasimuš.

Tačiau atsakydamas į Jūsų klausimą, pareiškiu: ne, nuo vieno ar kito įmonės vadovo neturėtų priklausyti universiteto veikla. Kad ir koks būtų protingas vienas ar kitas asmuo, nuo jo vieno neturėtų priklausyti aukštojo mokslo ateitis. Turi būti nuomonių ir pozicijų simbiozė. Jei į *Vilniaus Vingį* atvykęs universiteto profesorius ar katedros vedėjas nesusingauda, su kokia technika ten dirbama, tai ką jis gali sukurti ir kokius inžinierius parengti? Profesorius nežino to, ką žino kiekvienas tos įmonės meistras. Iš universiteto specialistų reikalaučiau, kad jie žinotų, kokios tos srities įranga yra Lietuvoje ir kas apskritai naudojama pasaulyje.

Universitetų dėstytojais ir profesūra pernebyti „svečiai“ įmonėse?

Ne tik įmonėse. Jie turėtų dažnai lankytis užsienio mokslo centruose, mokslo institucijose, kur mokoma naudotis naujausiomis technologijomis.

Universitetai nesidomi savo absolventų likimu

Universitetai skundžiasi, kad labai sunku studentus įdarbinti praktikoms įmonėse.

Taip yra todėl, kad Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija praktikoms visai neskiria pinigų. Kodėl įmonė į praktiką priimtą studentą turi drausti savo lėšomis? Studentas nėra jų darbuotojas. Pagaliau tiems praktikantams reikia skirti papildomo dėmesio, bet už tai įmonių darbuotojai nieko negauna. Daug klausimų reiktų kartu aptarti universitetams, ministerijai ir mums, pramonininkams. Konferencijoje, vyksiančioje balandžio 19 d. (šis pašnekesys su B. Lubiu vyko balandžio 17 d. – *Redakcijos pastaba*), apie kai kuriuos dalykus mėginsime diskutuoti su universitetų rektorais. Pramonininkai joje susitiks su Kauno technologijos universiteto dėstytojais ir profesūra.

Šiandien universitetai paleidžia absolventus į gyvenimą ir visai nesidomi, kaip klostosi jų profesinis kelias. Ministerija universitetų taip pat neįpareigoja domėtis. Mes Kėdainiuose ir Jonavoje gaminame trąšas, negyvą prekę, ir tai rūpinamės stebėseną: kas nupirko, į kokius kraštus mūsų trąšos nukeliavo, koks buvo galutinis sandėrio rezultatas. Universitetai įteikia diplomus ir net pirmuosius penkerius metus nesugeba pasidomėti savo parengtais specialistais. Neįmanoma pasirašyti abipusio susitarimo, kad baigęs studijas teiks apie save elementarias anketines žinias, tegul ir kartą per metus.

Štai tada universitetai ir sužinotų, kad jų parengta vadybininkė gali dirbti tik prekybos centro kasininke, o iš visos inžinierių grupės pagal specialybę įsidarbino tik keli. Bet tai visai ne šventiškos kalbos.

Gal labiau kasdieniškos, bet nuo jų nepabėgsime. Dar kartą leiskite Jus pasveikinti su gražia plungiškių švente. Ačiū už išsakytas mintis.

Koncertuoja plungiškės

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 3 p.

Gal lietuviai archeologai išgauna daugiau?

M. Michelbertas. Gal ir daugiau, bet tai labai priklauso nuo to, ką turime mintyje. Jei kalbame apie radinio chronologiją, tai senjo geležies amžiaus radinius pavyksta datuoti 40–50 metų tikslumu. Dabartinės tyrimų technologijos ir daiktų tipologijos leidžia pasiekti tokį tikslumą.

Iš vėlyvojo geležies amžiaus turime tokių daiktų kaip pasaginės segės. Jos datuojamos chronologiškai labai plačiai, pradedant nuo VIII a. ir baigiant XIV–XV amžiais. Tada tiksliau datuoti jau sunkiau. Visuomet svarbu atsižvelgti į tai, kur daiktas rastas, kokiame sluoksnyje. Jei tai kapo kompleksas, tai datuoti lengviau, jei pavienis radinys, sunkiau.

Vis dėlto šiais laikais paklaidų dėl datavimo padaroma daug mažiau, nei XX a. pradžioje ar net viduryje.

Tačiau tų archeologinių radinių prasmė ir vertė juk yra ne vien chronologinio pobūdžio.

M. Michelbertas. Užsiminiau tik apie vieną aspektą, kuris labai svarbus kiekvienam radiniui. Tačiau toli gražu tai nėra vienintelis aspektas.

Informacija – kaip chameleonas

A. Radinis. Galimas dalykas, kad mus pakeisianti archeologų karta labai atlaidžiai vertins mūsų laikų darbus, nes, kas žino, kokiomis tyrimų technologijomis jie bus ginkluoti. Ar prieš 50 metų kas nors galėjo įtarti, kad bus įmanomos DNK analizės. Dabar tai labai gera tyrimo priemonė. Gal ir iš metalo ateityje bus galima „išspausti“ daug daugiau informacijos, negu įstengiama šiandien.

Archeologo tyrinėjimai – tai nuolatinių mįslių minimas. Dirbdamas nuolat lauki savotiško stebuklo.

Lietuvos ir Latvijos archeologai veikdami drauge jaučiasi stipresni

Kultūros viceministras Faustas Latėnas, Latvijos istorijos muziejaus direktorius Arnis Radinis, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė ir katalogo „Žiemgaliai“ vertėjas iš latvių kalbos, Joniškio krašto muziejaus direktorius Ernestas Vasiliauskas

Kasu dieną, dvi, tris – gal rasiu ką nors įstabaus. Laukiu kas dieną ir vėliau, tyrinėdamas tuos radinius: gal pavyks gauti visiškai naujos ir netikėtos informacijos.

Tarkime, aptikome vieną radinį. Po kiek laiko – kitą tokį pat, o vėliau – net penkis tokius pat radinius. Jau vien šis kiekybinis faktas visam tyrinėjimui teikia naują kokybinę prasmę. Tai papildoma ir visiškai nauja informacija.

Mat aptikęs kokį daiktą, kartais gali pagalvoti radęs unikalią vertybę. Tačiau toliau tyrinėdamas ir atradamas vis naujus tokius pat daiktus, galiausiai įsitikini, kad tai pats paprasčiausias ir labai paplitęs toje vietoje daiktas. Savaimė suprantama, kad keičiasi ir su tuo radiniu susijęs informacijos turinys.

Ar galima sakyti, kad kartais paprastas namų apyvokos daiktas archeologui gali būti vertingesnis už aptiktą kulto apeigų daiktą ar valdovo aplinkos radinį?

A. Radinis. Tai visiškai įmanoma, nes paprastas kasdienis daiktas gali mus apdovanoti itin svarbia informacija. Vertingumo lygiai gali būti labai skirtingi. Vienas dalykas – archyvinė ar meninė daikto vertė, kitas – mokslinė informacija, kurią teikia daiktas. Kartais paprastas buitinis daiktas, paprasta vinis gali turėti labai didelę mokslinę vertę.

Tarkime, Nojaus laivo vinis. Nors, atsiprašau, biblijiniais laikais vinių dar nebuvo. Arba Kernavėje rasta plyta – viena vienintelė. Tai sukeltų specialistų diskusiją, iš kur tai galėjo atsirasti tame archeologiniame sluoksnyje.

A. Radinis. Jei aptiktume pirmą žmonijos pagamintą plytą, ji būtų daug brangesnė už aukso luitą. Daugmalėje, mano pamiltoje vietoje, aptiktas nedidelis bronzinis kabutis, primenantis karį vikingą. Rankose – vainikas ir kalavijas. Kitas panašus radinys pamestas, dingo. Tad kaip galėtume įkainoti tokį kabutį? Jei vertintume pagal bronzos kiekį – niekutis. Jei vertintume pagal jo meninę vertę, ne kažin ką laimėtume. Juk vaizduojamas karys, matyt, žengiantis prieš laidojimo ceremoniją – su vainiku. Gal tai paprastas karys, jei su kalaviju? Aišku,

Parodoje eksponuojama runų akmenis (Mervalva, Švedija) kopija

vertingas radinys, kurio vertė dar labiau išauga, nes yra prarastas antras panašus kabutis. Taigi archeologų gyvenime viskas labai reiktyvu.

Latvijos archeologai atsigauna

Paklausiu apie Latvijos archeologų savijautą: geras ar sunkias dienas išgyvena šios profesijos atstovai?

A. Radinis. Sakyčiau, kad Latvijos archeologai po truputį brenda iš krizės. Normalėjanti šalies ekonomika leidžia vis dėlto gerinti mokslinių tyrimų, taip pat archeologinių tyrimų padėtį. Antras dalykas: svarbu rasti normaliai funkcionuojantį ryšį tarp įvairių organizacijų, nuo kurių priklauso tie tyrimai. Po truputį Latvijoje baigiasi sumaištis metas ir pradeda bent jau aiškėti, kas yra kas.

Ar galime Lietuvos archeologijos reikalus palyginti su Latvijos šios srities tyrinėjimais?

M. Michelbertas. Lietuvos ir Latvijos archeologiją galėčiau palyginti gal tik ta prasme, kad Lietuvoje vyksta gana daug vadinamųjų „komercinių“ tyrinėjimų, kai paminklui gresia sunaikinimas – pilkapiams miškuose, laidojimo paminklams. Didelį vaidmenį čia atlieka

Kultūros paminklų apsaugos departamentas, kuris finansuoja tų į pavojų patekusių paminklų tyrimus. Tačiau Lietuvoje mažai dėmesio skiriama grynai moksliniams tyrimams. Pavyzdžiui, Lietuvos istorijos institutas, turintis Archeologijos skyrių, nė cento neskiria būtent moksliniams tyrinėjimams. Tai normalus dalykas.

Universitetai tokių dalykų sau neleidžia?

M. Michelbertas. Privalome rengti archeologus, bet mums svarbu tyrinėti ir naujus paminklus, kurie galėtų suteikti naujos mokslinės informacijos. Tyrinėjant apardytus paminklus, kai dažniausiai juos tenka gelbėti, rasta mokslinė informacija retai būna didelė.

Turiu vilties, kad po 5–6 metų padėtis turėtų iš esmės pasikeisti.

Tik kartu mes – jėga

A. Radinis. Latvijoje dažniausiai tyrinėjami objektai, kuriems gresia sunykimas arba kai vykstant statyboms suardomi archeologiniai paminklai. Tada juos pradeda tyrinėti. Taip yra todėl, kad mokslui skiriamos lėšos Latvijoje yra labai menkos, jų nepakanka, tad archeologams ne kažin kiek nubyra. Tačiau pastaruoju metu jau bent šiek tiek lėšų pradeda skirti. Tai nedidelės lėšos, kurias kasinėjimams skiria įvairūs fondai, pavyzdžiui, Kultūros kapitalo fondas. Parama – dažniausiai pinigai, skiriami studentų mokymui ir panašioms reikmėms.

Lietuvoje archeologija visada buvo kaip studijų sistemos dalis, o Latvijoje ilgai to neturėjome, nes archeologai profesionalai Latvijoje iš viso nebuvo rengiami. Dabar jau pradėti rengti. Senais laikais archeologijos studijoms studentai buvo siunčiami į Leningradą (dabar – Sankt Peterburgas) arba kitus buvusios Sovietų Sąjungos miestus.

Mane, dabartinį muziejaus valdininką, tai labai džiugina, nes tarp archeologų jau esama ir tam tikros konkurencijos, galima pasirinkti geresnius specialistus.

Ar galime vieni iš kitų pasisemti idėjų, patirties?

A. Radinis. Tą jau sėkmingai darome, ir ne vien šioje žiemgaliams skirtoje parodoje. Dalyvaujame bendrose konferencijose, keičiamės informacija. Tai normalus mokslo institucijų bendradarbiavimo kelias. Labai svarbūs asmeniniai ryšiai, kurie vis labiau atsinaujina ir gilėja. Pabendravę su Vakarais, jau pradeda me gręžtis ir į savo artimiausius kaimynus.

Parodą Žiemgaliai iš ciklo Baltai mes, lietuviai ir latviai, galėtume pateikti ir tarptautiniu mastu, nors viena Latvija ar Lietuva to padaryti gal ir neįstengtų. Kol mes snaudėme, lenkai surengė gana vidutinę baltiškų archeologinių dirbinių parodą iš Lenkijos muziejuose saugomų kolekcijų, ir ta paroda keliavo po daugelį Europos šalių. O mes tuo metu iš dangaus laukėme malonių.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Žiemgaliams skirtoje parodoje netrūksta lankytojų

Parodos eksponatai

Atkelta iš 7 p.

Kaip kuria dangas

ML. Paklausi gerbiamojo Š. Meškino. Tarkime, žinote problemą: valcai ar kiti įrankiai per greitai sudyla. Nuo ko pradėsite spręsti užduotį?

Š. Meškinis. Viena iš mūsų instituto veiklos krypčių yra susijusi su apsauginėmis dangomis. Anksčiau mūsų kurtos dangos buvo skirtos kietiems taikymams, buvo naudojamos kitos jų auginimo technologijos. Dangos buvo nusodinamos vakuume iš garų arba dujų. Tačiau tokiu būdu suformuotų dangų storis geriausiai atveju siekia keliasdešimt mikronų ir tai padaryti yra sunku dėl įtempimų problemos – storesnės dangos nebesilaiko, nubyra. Kita apsauginių dangų auginimo technologija – dangos nusodinamos iš miltelių, kurie yra užpurškiami ir purškimo metu sudomi termiškai arba plazma. Mūsų bendrame projekte su *Technologija* bus naudojamas naujas sudomimo būdas – lazerio spinduliu (angl. vadinamasis *laser cladding* procesas). Toks procesas daug tiksliau kontroliuojamas, kaista ne visa detalė, o tik jos paviršius. Tada nesudaromi papildomi terminiai įtempimai ir kiti kenksmingi pašaliniai poveikiai. Šiame projekte, kur naudojame miltelinę dangų nusodinimo technologiją, mūsų kuriamų apsauginių sluoksnių storis gali būti šimtai mikrometrų ir daugiau.

Mūsų institute jau esame užsiiminę dangų formavimu plazminiu purškimu, kai milteliai sudomi plazma. Šios dangos buvo taikomos jūros vandens baterijose – maitinimo šaltiniuose, kuriuose elektrolito vaidmenį atlieka jūros vanduo. Tą pačią technologiją šiuo metu taikome kuro elementų gamybai.

R. Petkevičienė. Tai lyg ir nauja laboratorijos darbų kryptis. Vadinausi, sprendamos gamybininkų užduotys, laboratorijos sugeba dirbti ir savo svarbius mokslinius darbus.

Pritaikymo laukas labai platus

ML. Tačiau tai ne fundamentinis, o taikomasis mokslas?

Š. Meškinis. Apskritai ši technologija dar tik pradėta labiau plėtoti. Jei įeitume į tos srities geriausių pasaulio leidyklų duomenų bazes, tai įsitikintume, kad ta tema ginamos disertacijos, rašomi labai reikšmingi moksliniai darbai. Net ir kai kurie žurnalai pavadinami pagal tuos procesus.

Reikia, kad danga tvirtai prikibtų prie padėklo, būtų atspari dilimui, kieta. Reikia, kad dangos paviršius gražiai praslystų – jei bus labai didelis trinties koeficientas bus blogai, nes danga greitai dils. Taigi sprendžiant šį uždavinį persipina medžiagų mokslas, paviršiaus fizika ir chemija, mechanika.

ML. Ko gero, ne vien metalurgijos ir mašinų gamybos pramonėje taikomos apsauginės dangos?

Š. Meškinis. Plonos apsauginės dangos gali būti dedamos net ir ant

Kartu su EUREKA

akinių stiklo paviršiaus, ypač jei akinių lęšiai pagaminti iš plastiko. Arba ant kontaktinių lęšių: oftalmologijos srityje jau beveik dešimtį metų naudojamos labai plonos anglies pagrindu užauginamos apsauginės dangos. Aišku, taikomos visai kitos dangų auginimo technologijos, dangų paviršiai turi būti labai lygūs, jos turi nesąveikauti su biologiniu audiniu, bet esmė ta pati – tai apsauginės dangos. Taigi yra daugybė pritaikymo sričių.

ML. Ką institutu mokslininkams davė bendradarbiavimas su „Technologijos“ bendrove?

tenkina, ji jokiais požiūriais neatitinka šiandienos reikalavimų. Savo materialinę bazę turime plėsti, galėtume smarkiai padidinti gamybos apimtis, sukurti naujų darbo vietų mechanikos, fizikos inžinieriams ir kitiems specialistams. Jau dabar dirbame mokslinėje srityje, bendrovėje dirba KTU magistrantai, doktorantai. Čia rengiamos disertacijos, stazuojasi KTU darbuotojai. Galėtų atsirasti bazė daug aktyvesnei mokslinei veiklai.

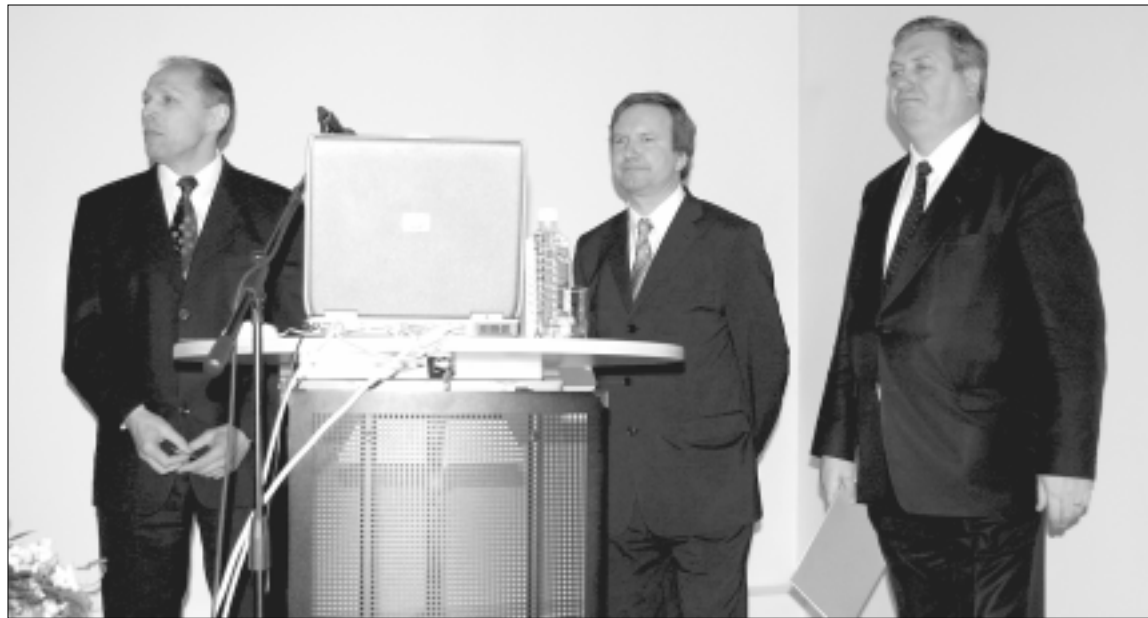
ML. Kas stabdo plėtrą?

R. Jakutis. Pirmiausia mums reikia pasistatyti naują įmonę, kuri atitik-

R. Petkevičienė. Taip gal ir negalėtume vertinti, nes Tarptautinių mokslo ir technologijų programų agentūra yra valstybės institucija, kurios svarbiausias tikslas ir uždavinys yra koordinuoti ES ir Europos valstybių programas, padėti jas įgyvendinti, pagelbėti jų vykdytojams.

ML. Kiek esate ribojami galimybių padėti projektų vykdytojams?

R. Petkevičienė. Nesame ribojami. Lietuvoje nėra išplėtoti aukštųjų technologijų sritis. Pagal Pasaulio banko ekspertų išvadas, pelnas, kuris gaunamas iš aukštųjų technologijų, sudaro

KTU Automatikos ir valdymo technologijų instituto direktorius prof. Rimvydas Simutis, UAB „Elinta“ direktorius dr. Vytautas Jokužis ir AB „Vilniaus Vingis“ generalinis direktorius Vaclovas Šleinota pristato savo dalyvavimo EUREKA programoje projektą

Š. Meškinis. Naują tyrimų kryptį. Kuriamas daiktas, kuris bus pritaikytas pirmiausia pačioje *Technologijos* bendrovėje, o paskui paskleistas ir kitose šalyse.

R. Petkevičienė. Labai svarbu, kad Lietuvoje kuriamos darbo vietos. Kartais vykdam projektą, susikuria pavieniai įmonių padaliniai, net pavienės įmonės. Šiuo atveju plečiama gamyba, yra užtikrinta rinka.

Š. Meškinis. Labai svarbu, kad prisidedame prie aukštųjų technologijų pramonės plėtojimo Lietuvoje. Kol kas ta pramonės rūšis mūsų šalyje nėra itin didelė.

Daug popierizmo, bet mažai naudos

ML. Kokiais technologiniais pajėgumais apsirūpinusi bendrovė „Technologija“? Ir kokių pagrindų susikūrė?

R. Jakutis. Tai visai nauja įmonė, įkurta prieš 14 metų. Susibūrėme aštuoni KTU Mechanikos fakulteto darbuotojai ir 1990 m. įsteigėme įmonę. Pradėjome nuo nulio. Šiuo metu dirba 20 darbuotojų. Mūsų užsakovai – labai didelės įmonės, todėl mums reikalinga gera gamybinė bazė, leidžianti įvykdyti sudėtingus užsakymus. Dabartinė bazė mūsų ne-

ty šiandieninius ES reikalavimus. Tam reikia didelių lėšų. Tikėjomės struktūrinių fondų paramos, bet pati paraiškų priėmimo tvarka mums visiškai nepriimtina. Reikalaujama parengti visą statybinį ir technologinį projektą, bet niekas nėra užtikrintas, kad tas projektas bus priimtas ir finansuojamas. Tokiomis sąlygomis rengti brangiai kainuojantį projektą gali sau leisti tik didelės įmonės. Matyt, Lietuvoje nereikalingos panašios kaip mūsų įmonės, nereikia ir darbo vietų jauniems, perspektyviems specialistams. Tegul jie važiuoja iš Lietuvos, kur nori...

Statysime nedidelę gamybinę bazę savo lėšomis pagal galimybes. Kaune nusipirkome bankrutavusią įmonę. Gera teritorija, bet visus pastatus teks griauti ir statyti iš naujo. Šiandien mums vienintelė reali pagalba – tai EUREKA programa, tačiau ji tik padengia dalį rengiant projektą patirtų išlaidų. Vadinausi, perspektyvios gamybos plėtra Lietuvoje neskatinama ir neremiam.

Užsakovas vis dėlto turi būti įmonė

ML. O kokios EUREKA galimybės?

R. Petkevičienė. EUREKA nėra finansuojanti organizacija. Turime du finansavimo šaltinius. Lietuvoje – tai Valstybinis mokslo ir studijų fondas, kuris finansuoja mokslo institucijas, ir Ūkio ministerija, kuri finansuoja įmones. Kai projekte dalyvauja skirtingos valstybės, kiekviena iš jų remia savo EUREKA projekto dalį. Taigi ir Lietuvai dalyvavimas programoje kainuoja tiek, kiek mūsų šalies dalyviai prisideda prie projekto. Bendromis valstybių lėšomis, bendromis pastangomis ir per trumpesnę laiką gaunamas geras rezultatas.

ML. Štai Jūs, miela Raimonda, padėkite „Technologijos“ įmonei ir Fizikinės elektronikos institutui, bet kas iš viso to pačiai EUREKA programai?

7 proc. bendrojo nacionalinio produkto, tad EUREKA tolesnės galimybės yra tikrai nemažos, galėtume paremti dar dukart tiek projektų teikėjų, kiek jų turime dabar. Deja, sukurti tikrai aukšto lygio, konkurencingą gaminių yra nelengva. Todėl ir negalime pasigirti inovatyvių įmonių gausa.

ML. Ar laukiate, kada į agentūrą kreipsis projektų teikėjai, o gal ir patys skatinate siūlyti naujus projektus?

R. Petkevičienė. Veikiame įvairiai. Turimą ir gaunamą informaciją bei nuorodas siuntinėjame ir įvairius tinklalapius, potencialiems projektų partneriams. Savo tinklalapyje dedame nuorodas, adresus, informaciją, partnerių kontaktinę informaciją, medžiagą apie projektus, kuriems reikalingi partneriai. Austrijos, Ispanijos ir kitų valstybių institucijos yra sukūrusios partnerių paieškos duomenų bazes, kurių nuorodos yra dedamos mūsų interneto svetainėje. Tose duomenų bazėse galima susirasti galimų partnerių, kurie siūlo savo potencialą, nori kurti bendrą produktą.

Be to, rengiame informacines dienas, mokymus, konferencijas. Tuose renginiuose pristatome programos tikslus, finansavimo galimybes, teikiame kitas reikiamas žinias. Spausdiname straipsnius kai kuriuose laikraščiuose ir žurnaluose. Dalyvaujame ir kvietiniuose renginiuose, ten skaitome pranešimus, kad klausytojai bent jau susipažintų su EUREKA programa.

Labai malonu, kai į agentūrą kreipiasi institucijos ar įmonės su savo idėjomis. Kiekvieną pasiūlymą stengiamės perteikti galimiems partneriams. Projektinius pasiūlymus pristatome ir užsienio partneriams.

ML. Kas vis dėlto dažniausiai būna idėjų teikėjas – verslo ar mokslo atstovai? Kaip yra mūsų gyvenime, daugumą išvaizduoju, bet kaip yra dėl EUREKA programos projektų?

Š. Meškinis. Mūsų projekto iniciatorius buvo p. R. Jakutis, o pirma-

jame projekte, kuriam vadovavo belgai, mes pirmieji apie jį sužinojome ir per mus *Technologijos* įmonė jį įsitraukė.

R. Jakutis. Būsimame projekte vėl pasikeisime vaidmenimis. (Juokiasi.)

R. Petkevičienė. Jei vertintume pagal Europos EUREKA praktiką, tai pagrindinis užsakovas vis dėlto yra įmonė. Ji užsako, jai svarbu, įmonei reikia, ir jį pritraukia mokslo pajėgų. Lietuvoje vis dar gajos ankstesnės tradicijos, kada mokslininkai kuria idėjas ir tik paskui ieško, kaip jas pritaikyti.

ML. Tai ne tas kelias?

R. Petkevičienė. Manyčiau, kad ne tas. Jei mokslininkai turi numatę galimus partnerius ir tą idėją pasiūlo – puiku. Tačiau jei mokslininkas nežino, kaip įgyvendinti savo idėją, tai jau problema.

Š. Meškinis. Kiekviena mokslinė veikla turi daugybę subtilumų. Į tam tikrą tyrimų sritį išigilinęs mokslininkas gali ir nežinoti konkrečių gamybininkų problemų. Pagaliau vienas dalykas padaryti tegul ir labai reikalingą, bet vienetinį daiktą, ir visai kitas – masinė gamyba. Kad ir tą pačią dangą suformuoti ant didžiulio ploto – tai jau visai kita problema. Kitas lygmuo. Aukštųjų technologijų pramonėje, pavyzdžiui, fizikinių prietaisų technologijoje, nuolat tenka sekti procesus, nes iškyla vienkovių ar kitokių nukrypimų nuo numatytos technologijos, naujų reikalavimų ir panašiai.

R. Petkevičienė. Tai ir yra tas grįžtamasis ryšys, kai naudojant mokslo idėją, gamybininkų pastangomis ta idėja iš naujo sugrįžta jos autoriams, o šie ją toliau tobulina.

R. Jakutis. Mes kasdien bendraujame su savo užsakovais, sprendžiame jų užduotis ir iš to gyvename. Jų poreikių tenkinimas ir yra svarbiausias mūsų veiklos principas. Imamės jų problemų, tariamės su mokslininkais ir padarome naudingų gamybininkams dalykų. Mokslininkams sunkiau kyla tos idėjos, nes jie mažiau bendrauja su pramonės įmonėmis, negali žinoti visų gamybininkų problemų, tai nėra jų darbas.

Tai tik ilgo kelio pradžia

ML. Kiek ilgai gyvuos agentūra ir EUREKA?

R. Petkevičienė. Pradžioje buvo įkurtas Vyriausybės nutarimu EUREKA centras – 1999 m. sausio 8 dieną. 2002 m. liepos mėn. buvome pavadinti Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūra. Mums buvo patikėtos naujos programos, nes pradžioje koordinavome tik EUREKA ir COST programas. Šiuo metu mes koordinuojame ES 6-ąją bendrąją tyrimų plėtros ir demonstracinės veiklos programą, EUREKA ir COST programą, Saugumo tyrimų programą. Atėityje numatomos taip pat ir kitos tyrimų programos, tarp jų ir 7-oji bendroji programa. Kol egzistuos šios ES programos, tol bus reikalinga agentūra.

ML. Mokslo reikalai, bent numatomoje atėityje, Jums rūpės vis daugiau ar vis mažiau?

R. Jakutis. Be jokios abejonės, vis labiau. Mūsų įmonė plečiasi, primame į darbą doktorantus, kurie jau pasirinkę šios veiklos kelią. Bendradarbiaudami su mokslo institucijomis, mes tikimės pasiekti rezultatų, kurie leis didinti gamybos apimtis. Šis EUREKA projektas yra tik didelio darbo pradžia.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

**VILNIAUS GEDIMINO
TECHNIKOS UNIVERSITETAS**

skelbia konkursą toliau išvardintose katedrose šioms pareigoms užimti:

- 1) Įmonių ekonomikos ir vadybos katedra – asistento (1 vieta);
- 2) Statybos technologijos ir vadybos katedra – docento (1 vieta);
- 3) Medžiagotyros ir suvirinimo katedra – asistento (1 vieta);
- 4) Hidraulikos katedra – profesoriaus (1 vieta 0,5 etato).

Dokumentai priimami dvi savaites nuo paskelbimo dienos Personalo direkcijoje, Saulėtekio al. 11 (Saulėtekio rūmai, centrinis korpusas, 501 kab.), tel. (8 ~ 5) 274 5009.

Rektorius

Atkelta iš 2 p.

kiek vėliau prasidėjo spartus mokslo klimas. Tai skatino daugybę universitetų, kurie veikė kiekvienoje vokiečių kunigaikštystėje. Kai Vokietija susivienijo, iš karto pradėjo reikštis kaip labai galinga mokslo valstybė.

Nesusipratimas dėl testamentu

Taigi mums kyla daug klausimų, kaip susiformavo T. Grothuso fenomenas. Ar kada nors į šiuos klausimus gausime atsakymus, kaip manote?

Nemanau, kad pavyktų rasti labai daug naujų žinių, nes jokių T. Grothuso dienoraščių ar mokslinio darbo užrašų nerasta, matyt, jų ir nebuvo. Asmeninių T. Grothuso dokumentų išliko nedaug, tiesa, yra išlikusių laišku, bet taip pat ne itin daug. T. Grothuso archyvas neišliko – gaila. Po jo tragiškos mirties 1822 m. visa tai dinga. Neišliko ir tėvo biblioteka, kuria naudojo Teodoras. Viskas išskaidyta.

Kuršo literatūros ir meno draugijai jis testamentu buvo užrašęs savo biblioteką, mokslinius darbus ir laboratorijos darbo priemones.

Taip, bet po mokslininko žūties įvyko nesusipratimas. Testamentu T. Grothusas visą savo turtą užrašė Kuršo literatūros ir meno draugijai, bet, pasirodė, dvaras buvo motinos nuosavybė. Taigi juo disponuoti, kam nors dovanoti T. Grothusas neturėjo teisės. Neaišku, ar pats jis tai žinojo. Faktas, kad testamentas buvo užprotestuotas, tad paskutinė T. Grothuso valia nebuvo išpildyta.

Mokslas nukentėjo labiausiai, visiems laikams liko mokslo istorijos spraga.

Skandžiausia, kad Kuršo literatūros ir meno draugijai nebuvo perduotas T. Grothuso archyvas, todėl jis ir neišliko.

Jeį ne Janis Stradinis...

Vis dėlto garsus Latvijos mokslo istorikas akad. J. Stradinis Kuršo archyvą gana išsamiai tyrinėjo, ir to tyrimo rezultatas – pirmoji T. Grothusui skirta knyga „Teodoras Grothusas“, išleista 1966 m. rusų kalba.

J. Stradinis tyrinėjo archyvus, bet paties T. Grothuso popierių nerado. Nerado ir jo tėvo bibliotekos knygų. J. Stradinis tyrinėjo tai, ką buvo galima tyrinėti. Ištyrė Kuršo literatūros ir meno draugijos susirinkimų protokolus. Tuose susirinkimuose dalyvavo, pranešimus skaitė ir T. Grothusas. Visi tie dokumentai dabar saugomi Latvijos valstybiniame archyve, ten saugomi ir Kuršo istoriniai dokumentai. Apskritai J. Stradinis nuveikė labai daug, surinko, ko gero, viską, ką buvo galima surinkti. Išnagrino T. Grothuso fenomeną moksliniu ir istoriniu požiūriu, dirbo labai nuosekliai. Iš karto matyti tyrinėtojo kruopštumas. J. Stradinis tiek daug jėgų atidavė T. Grothuso problemos tyrinėjimui, kad gal net pervargo ir nutarė daugiau tuo neužsiimti.

Užtat J. Stradinis savo jėgas nukreipė į daugybės kitų Latvijos ir kitų šalių mokslui svarbių mokslininkų vardų gavinimą, prikėlimą mokslo istorijai. Parašė kelias dešimtis knygų, tad šiandien neįmanoma išivaizduoti Latvijos mokslo istorijos be J. Stradinio darbų.

Jis yra tikras aukščiausio lygio mokslo istorijos profesionalas. Tokie profesionalai, kurie būtų patys mokslininkai ir mokslo istorikai, nėra daug. J. Stradinis yra puikus chemikas ir elektrochemijos žinovas. Kaip mokslo istorikas, jis yra labai kruopštus tyrinėtojas. Kartoju, tai retas dalykas.

Esu matęs akad. J. Stradinį Maskvoje, elektrochemikų konferencijoje. Iš karto po pranešimo, per pertrauką, jis pradėjo klausinėti žymaus chemiko

Teodoro Grothuso fenomenas (3)

Prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, Estijos mokslų akademijos narys korespondentas prof. Karlas Sylivaskas, iki 2003 m. buvęs Estijos mokslo istorikų sąjungos pirmininkas ir Latvijos mokslų akademijos prezidentas akad. Janis Stradinis

Aleksandro Frumkino našlę, ir taip nuosekliai, kruopščiai klausinėjo įvairiausių dalykų. Jam reikėjo informacijos, ir jis tai gavo. Man labai patinka toks kruopštumas ir tvarkingumas. Žmogus negaili laiko ir jėgų, atrodytų, dalykams, kurie kitam gal nė nerūpėtų.

Didelė laimė ir garbė mums, kad Lietuvoje gyveno T. Grothusas, bet taip pat galime tik džiaugtis, kad jo veiklos ir gyvenimo tyrinėjimu užsiėmė tokia asmenybė kaip prof. J. Stradinis.

Tikrai taip, nes be J. Stradinio tyrinėjimų, nežinotume daugybės dalykų. Daug mažiau būtų kalbos apie patį T. Grothusą. Gal dar nė neminėtume jo pirmosios elektrolizės teorijos 200 metų sukakties. Iš tiesų J. Stradinio knyga apie T. Grothusą prikelia šį mokslininką mokslo istorijai, išgarsina jį. Ši

knyga įdomiai parašyta ir labai informatyvi. Po J. Stradinio ne itin daug naujo buvo atrasta tyrinėjant T. Grothuso veiklą.

Juozas Algimantas Krikštopaičio indėlis

Lietuvoje nemažai yra nuveikęs prof. J. A. Krikštopaitis, parašęs ir gerą knygą, bet naujų T. Grothuso gyvenimo faktų jam nepavyko atskleisti. Pagaliau visa T. Grothuso veikla buvo mažai susijusi su Lietuva, daugiau su Kuršu. To krašto vokiečių baronų kultūra jam buvo artimesnė už katalikiškąją Lietuvos kultūrą. Tai sritis, kur specialistas yra J. Stradinis, ne kažin ką čia galima pridėti.

J. A. Krikštopaitis nagrinėjo

T. Grothuso darbus filosofiniu požiūriu, nes jis pats yra mokslo filosofas. Jam rūpėjo ne tiek konkretūs istoriniai ar T. Grothuso gyvenimo faktai, bet filosofinės minties raida ir jos įtaka žmonių mąstysenai. Beje, ir T. Grothuso darbų dalis buvo greičiau filosofinio tipo, ne eksperi-

mentų aprašymas, bet samprotavimai. Aišku, iš to kyla ir tam tikri filosofiniai aspektai. J. A. Krikštopaitis vykusiai pažymėjo, kad T. Grothusas buvo linkęs „filosofuoti“, t. y. daug samprotauti.

Taigi J. A. Krikštopaitis numatė, kas gali atsirasti iš T. Grothuso darbų: suformuluojama „šiuolių teorija“.

Galima priminti, kad latvis J. Stradinis ir lietuvis J. A. Krikštopaitis tapo ir pirmaisiais T. Grothuso premijos laureatais.

Išties labai logiška ir teisinga. J. Stradinis yra neabejotinas šių tyrimų pradininkas, bet J. A. Krikštopaitis sugebėjo čia tarti ir savo reikšmingą žodį.

Tad gal viskas T. Grothuso tyrinėjimuose išsėmė, ir kitiems entuziastams geriau pasieškoti kitos temos?

Nemanau. Dabar rengiamės T. Grothuso elektrochemijos konferencijai, kuri vyks birželio 5–8 dienomis. Keletas pranešimų bus ir apie T. Grothuso darbus. Aišku, konferencijoje bus kalbama ne vien apie T. Grothusą, bus skaitomi ir elektrochemijai skirti pranešimai. Konferencijos rengėjas – Tarptautinė elektrochemikų draugija ir Chemijos institutas.

Dabar su Lietuvos mokslų akademijos biblioteka rengiamės išleisti išsamesnę T. Grothuso darbų ir straipsnių bibliografiją. Akivaizdu, kad daug T. Grothuso darbų, net ir elektrochemijos, iš viso nenagrinėta. Taigi negalėtume teigti, kad jo mokslinis palikimas visiškai išnagrinėtas. Toli gražu. Mokslo istorikams dar yra kur reikštis.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą eiti šias pareigas:

Senosios literatūros skyriaus vadovo;
Tekstologijos skyriaus vadovo;
Sąskaitinės tautosakos skyriaus vadovo;
Dainyno skyriaus vadovo.

Senosios literatūros skyriuje:
vyresniojo mokslo darbuotojo (1 etatas);
mokslo darbuotojo (1 etatas);
jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Naujosios literatūros skyriuje:
vyresniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Šiuolaikinės literatūros skyriuje:
vyresniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Tekstologijos skyriuje:
vyresniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Sąskaitinės tautosakos skyriuje:
vyresniojo mokslo darbuotojo (1 etatas);
jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Dainyno skyriuje:
mokslo darbuotojo (1 etatas);
jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Konkurso dalyviai turi pateikti šiuos dokumentus:
– prašymą leisti dalyvauti konkurse Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus vardu;
– mokslinių darbų, paskelbtų po daktaro laipsnio suteikimo, sąrašą;
– gyvenimo aprašymą;
– aukštojo mokslo diplomo, kvalifikacinio ar mokslo laipsnio, pedagoginio mokslo vardo suteikimo dokumentų kopijas;
– pretenduojantiems užimti skyriaus vadovo pareigas pateikti skyriaus mokslinės veiklos koncepciją.

Dokumentai priimami iki šių metų birželio 5 d. adresu: Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius. Informacija teikiama tel./faks. (8 ~ 5) 261 6254, tel. (8 ~ 5) 262 1943.

Su Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotojų atestavimo ir konkursų nuostatais galima susipažinti interneto puslapyje: <http://www.lti.lt>.

Direktorius

KVIETIMAS

Maloniai kviečiame 2005 m. gegužės 31 d. dalyvauti konferencijoje, skirtoje Lietuvos mokslininkų mobilumo centro (LMC) atidarymui.

Kuriamo Lietuvos mokslininkų mobilumo centro misija – prisidėti sudarant mokslininkų judrumui palankias sąlygas, taip pat teikti asmeninę pagalbą atvykstantiems į Lietuvą ir iš šalies išvykstantiems dirbti tyrėjams.

Konferencija skirta politikams, mokslininkams ir administratoriams, dirbantiems mokslo ir studijų institucijose, ekspertinėse organizacijose. Tai renginys tiems, kuriuos domina paslaugų, susijusių su mokslininkų judrumu plėtra, taip pat asmenims, teikiantiems mokslininkams praktinę pagalbą.

Šios konferencijos tikslas:

- supažindinti su Europos mokslinių tyrimų erdvės (ERA) kūrimu;
- pristatyti Europos mokslininkų mobilumo portalą ir Lietuvos mokslininkų mobilumo portalą kaip sudėtinę jo dalį;
- informuoti apie Mokslininkų mobilumo centro kūrimą ir jo veiklą Lietuvoje.

Konferencija finansuojama Europos Komisijos ir Lietuvos Respublikos biudžeto lėšomis, vykdant Europos Sąjungos 6-osios bendrosios programos papildomos paramos projektą.

Užpildytą registracijos formą prašome atsiųsti iki š. m. gegužės 26 d. elektroniniu paštu: lmc@skvc.lt arba faksu: (8 ~ 5) 210 2553. Registracijos forma ir konferencijos dienotvarkė skelbiama tinklalapyje adresu: <http://www.skvc.lt>.

Klaidos ištaisymas

Mokslo Lietuvos Nr. 9 straipsnio Prezidentūros akiratyje mokslas ir studijos 7 p. skyrelio *Kritikos nešykštėję į kairę ir dešinę* paskutinės pastraipos antrą sakinį skaityti taip: *Suomijos biotechnologijos firmos per metus pagamina produkcijos už 800 mln. eurų.*

Dėl klaidos atsiprašome prof. Algimanto Pauliukonio ir skaitytojų.

Redakcija

Dubingių radinys

Gedimino Zemlicko nuotrauka

piama pagieža: mat šio kunigaikščio įtaka karaliui Žygimantui Augustui ir pusseserei karalienei Barbarai buvo labai didelė. Tai aukšto intelekto žmogus, tikras eruditas. M. Radvilos Juodojo laišku Jonui Kalvinui, spėja A. Bumblauskas, buvo rašyti jo paties ranka, o ne sekretoriaus. Istorikas priminė ir Vytauto Kavolio žodžius, kad XVI a. Vilnius tapo Europos idėjų ieškojimų centru, vos ne sostine, o M. Radvila Juodasis buvo svarbiausias tų procesų žmogus.

Galima priminti, kad narsus karvedys ir valstybininkas buvo LDK etmonas M. Radvila Rudasis, karalienės Barbaros Radvilaitės brolis, M. Radvilos Juodojo pusbrolis. 1564 m. Ulos mūšyje per Livonijos karą jis vadovavo LDK kariuomenei, kuri sutriuškino dešimteriojai didesnę Rusijos caro Ivano Rūsčiojo IV kariuomenę. M. Radvila Rudasis visur ir visada atkakliai gynė Lietuvos interesus. 1569 m. Liublino seime jis buvo vienas iš LDK delegacijos vadovų ir

unijos akto nepasirašė, nes jo tekstas žeidė LDK interesus. Nors savo tikslo M. Radvila Rudasis nepasiekė, ir kiti delegacijos vadovai bei nariai Liublino unijos tekstą vėliau pasirašė, bet Radvilos visada liko atkaklūs Lietuvos politinio savarankiškumo šalininkai.

Radinys, turintis istoriją

Ką mums teikia šis Dubingių radinys? Pasak A. Bumblausko, neišlikę dauguma Gediminaičių dinastijos Lietuvos valdovų palaidojimų, net ir Vytauto palaikų neturime. Radvilų palaidojimų daugiausia Nesvyžiuje, va-

Dr. Albinas Kuncevičius pasakoja apie Dubingių radinius

Gretinant spėjama Jonušo Radvilos kaukolę su portretu matyti, kad kaukolės skliautas nesutampa su portreto viršugalviu

Atkelta iš 9 p.

M. Radvilos Juodojo žmona. Išlikę du jos portretai labai panašūs, vienas yra kito kopija. Šiuo atveju kaukolę ir kitus kaulus sugretinti su portretu sekėsi gana neblogai, nes lengva buvo atrinkti kandidatę sugretinimui – perlaidojimo sarkofage buvo vienintelės 30 metų moters griaučiai. Tiesa, kaukolėje neišlikęs apatinis žandikaulis.

Iš istorijos žinoma, kad Elžbieta Šidlovecka-Radvilienė gimė devynis kartus. Nors palaikai sumaišyti, bet rastame moters dubenkaukyje matyti daugelio gimdymų žymė. Tai gana patikimas įrodymas, kad tie palaikai yra būtent šios kunigaikštienės.

Taigi antropologų atlikti kaulų tyrinėjimai ir gautų duomenų palyginimas su istoriniais duomenimis, provizoriniai trijų kaukolių sugretinimai su senaisiais Radvilų portretais padeda priesti prie svarbių išvadų. Pasak A. Kuncevičiaus, palyginimų išvados leidžia teigti, kad iš aštuonių individų griaučių jau atpažinti trys. Tai M. Radvilos Juodojo, jo žmonos E. Šidloveckos-Radvilienės ir M. Radvilos Juodojo vaikaitis Jonušo VI Radvilos griaučiai. Vertindamas šį galimą labai reikšmingą atradimą, A. Kuncevičius pripažino, kad tai yra ir labai didelis moralinis išipareigojimas, nes kalbama apie toli gražu ne eilinio masto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorines asmenybes.

Radvilų vieta Lietuvos istorijoje

Prof. Alfredas Bumblauskas atkreipė dėmesį, kad dar visai neseniai LDK elitas ir tos visuomenės kūrėjai mūsų tyrinėtojų buvo beveik už tyrimo ribų. LDK politinio elito asmenybių tyrimas buvusioje santvarkoje buvo ne tik netoleruojamas, bet ir praktiškai kone neįmanomas. Mūsų archeologai už Dubingių radinių veikiausiai būtų neišvengę pylos už „nacionalizmo“ žadinimą ir skleidimą, o

juk būtent tokią etiketę prikabinti buvo labai lengva. Tik Nepriklausomoje Lietuvoje sudarytos visos sąlygos dirbti šios tematikos darbus. Todėl ir galėjo atsirasti tokie tyrimai, kaip dr. R. Ragauskienės monografijos, skirtos Barbarai Radvilaitei ir M. Radvilai Rudajam.

LDK kunigaikščiai – tai plačios Gediminaičių giminės atstovai. Antroji garsi giminė, kuri sudaro LDK istorijos turinį, – tai Radvilų giminė. Nuo XV iki XVIII a. ši giminė Lietuvoje buvo įtakingiausia ir svarbiausia. Reikšmingiausia šios giminės asmenybė – LDK maršalka, kancleris ir Vilniaus vaivada M. Radvila Juodasis. A. Bumblauskas linkęs šią asmenybę įtraukti į LDK visų laikų svarbiausių veikėjų pirmąjį dešimtuką, o gal ir į penketuką. Lenkų lūpose šio Radvilos vardas buvo tariamas su nepaprastu pavydu, dažnai ir su nesle-

Archeologas Rimantas Laužikas ir antropologas dr. Rimantas Jankauskas

Istorikė dr. Raimonda Ragauskienė ir archeologas dr. Vytautas Urbanavičius, galintis iš kaukolės atkurti veido bruožus

dinasi, už Lietuvos ribų. Kėdainiuose palaidoti XVII a. Radvilos, taigi gyvenę ir veikę šimtmečiu vėliau nei Dubingių atšakos asmenys. Todėl Dubingių radinys kelia didžiulį istorikų ir kitų specialistų susidomėjimą – tai reikšmingas Lietuvos mokslo laimėjimas.

Šiandien daugelis duomenų sutampa identifikuojant Dubingiuose rastus palaikus: palaidojimo ir radimo vieta, identifikuojamų asmenų sveikatos, istoriniai ir ikonografiniai duomenys.

Kaip rastieji palaikai po ištyrimo ir identifikavimo bus palaidoti? Tai akivaizdus moralinis išipareigojimas. Logiškiausia – ir su tuo sutinka tyrinėtojai – palaikus palaidoti toje pačioje vietoje, kur ir buvo rasti, kur Radvilos buvo pasirinkę sau amžino poilsio vietą. Visa bėda, kad Dubingių evangelikų reformatų bažnyčia neišliko. Kaip prisimename, Karaliaučiaus krašte neišliko ir Tolminkiemio bažnyčios, po kuria buvo palaidotas poetas ir klebonas Kristijonas Donelaitis, bet rastus ir identifikuos jo palaikus sugebėta palai-

doti po atstatyta bažnyčia. Sunku tikėtis, kad būtų atstatyta Dubingių evangelikų reformatų bažnyčia – pernelyg nerealu, bet jei buvusios bažnyčios vietoje būtų nuspręsta perlaidoti Radvilų palaikus, savaime suprantama, tektų suformuoti tinkamą kapavietę.

Rastuosius palaikus būtų galima palaidoti ir Biržuose, kartu su kitais Radvilų giminės atstovais. Tokio masto istorinių asmenybių perlaidojimo reikalus turėtų spręsti atitinkama tam tikslui sudaryta valstybės komisija.

Iki šiol išvermės pakako, bet kantrybės dar prireiks

Pagarbos nusipelno mūsų archeologų ir kitų specialistų išvermė, neskubant pateikti skubotų, ne iki galo apgalvotų išvadų. Šiuo atveju sensacijos vaikymasis būtų ne į gera. Galima net stebėtis, kad į viešumą archeologai ir kiti specialistai išėjo tik šių metų gegužės 2 d., nors radinys aptiktas 2004 m. vasarą. Greitos šlovės nesivaikytą, nes tai nepastovi dievaitė.

Identifikavimo darbai tęsiasi, juk dar reikia identifikuoti ir kitus palaikus. Kaip teigia antropologas dr. R. Jankauskas, bus kreiptasi į garsų Vokietijos teismo antropologą Frydrichą Riozingą (Friedrich Rösing), kad jis įvertintų mūsų specialistų atliktus rastų palaikų identifikavimo darbus, bet pirmiausia patiems būtina atlikti visus įmanomus tyrimus. Svarbu tyrimų visuma: techninės sugretinimo detalės, anatomicinės palaikų sutapimo detalės su paveikslų duomenimis, pagaliau svarbu visas tyrimų kontekstas. Pasak R. Jankausko, tai jau ne tiek mokslinė, kiek techninė problema. Ką gi, lauksime galutinio ekspertų žodžio.

Gediminas Zemlickas

Archeologinių radinių nuotraukos perfotografuotos iš ekrano spaudos konferencijos metu.

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius